

Літаратура Мастацтва

Год выд.
№ 1
ПЯТ
верасні

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІТЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ.

Цана 8

Чырвоны лісток у календары Беларускай культуры

Фота Ул. Крука.

ПРАЗ тры дні, 14 верасня—пяцьдзесят гадоў, як жы-
ве і служыць роднаму народу Акадэмічны тэатр імя
Янкі Купалы. Яшчэ не сціхла рэха баёў той, грамадзян-
скай вайны, яшчэ Савецкая ўлада толькі ўсталёўвалася
на беларускай зямлі, а ў сталіцы маладой рэспублікі,
па загадзе Народнага камісарыята асветы БССР, адкры-
ваў заслону першы ў гісторыі прафесіянальны тэатр.
І ва ўрачыстым уздыме першыя глядачы разам з удзель-
нікамі спектакля спявалі «Інтэрнацыянал».

Так пачыналася гісторыя сцэнічнага мастацтва Савецкай
Беларусі. Яе рабілі людзі, для якіх служэнне народу
было душэўным абавязкам, патрыятычнай справай і най-
вялікшай радасцю. З акупаў вайны і з курных хат, з ра-
бочых пасёлкаў і чыгуначных станцый ішлі на «академі-
чых» творчасці, несучы з сабой ме-
пал, а глыбіні

чаем на свяце акцёрскай творчасці. Стваральнікам гэтых
свят—нашы апладысменты, наша пашана!

Перад вамі на фота—выпрабаваная гвардыя вопытных
майстроў, ветэранаў трупы. Гэта яны стаяць на варце
сапраўдных каштоўнасцей у мастацтве сцэны, перада-
юць традыцыі моладзі. Не адзін дзесятак гадоў гэтыя
высакародныя людзі штораніцы ідуць у родны тэатр на
рэпетыцыі, каб шукаць адзіна правільныя і абгрунтава-
ныя фарбы таго свята, што нясе з сабой Тэатр. А ўвеч-
чыны перад грывіравальным люстрам прымаюць ду-
хоўны туалет, каб на якія тры гадзіны стаць тымі людзь-
мі, ролі якіх даручыў ім Тэатр...

Наш здымак

КОНКУРС НА ЛЕПШАЕ АПАВЯДАННЕ

Увесь савецкі народ рыхтуецца да вялікай знамянальнай падзеі—XXIV з'езда роднай Комуністычнай партыі.

З гэтай лічэ большай актывізацыі літаратурных сіл на мастацкім адлюстраванні нашай рэаліснасці Саюз-пісьменнікаў БССР у гонар XXIV з'езда КПСС абвясціў конкурс на лепшае апавяданне.

На конкурсе прымаюцца апавяданні, у якіх ярка паказваюцца нашы сучаснікі з іх працоўнымі справамі, новымі грамадзкімі адносінамі, высокімі маральнымі якасцямі, багатым духоўным светам, расказваюцца пра тое, як савецкія людзі пераадоўваюць цяжкасці і супраціўнасці, якія сустракаюцца ў жыцці, змагаюцца за перамогу ідэй камунізму.

У конкурсе могуць прыняць удзел як члены Саюза пісьменнікаў, так і пачынаючыя літаратары рэспублікі.

Конкурс закрыты. Рукапісы на беларускай мове ў двух экзэмплярах дасылаліся пад дэвізам, прозвішча і адрас аўтара — у асобным канверце.

Тэрмін прадстаўлення апавяданняў — да 1 снежня 1970 года.

За лепшы апавяданні ўстаўляюцца наступныя прэміі:

I прэмія (адна) — 300 руб.

II прэмія (дзе) — 200 руб.

III прэмія (дзе) — 150 руб.

Апавяданні, дасланыя на конкурс, разглядае журы, створанае праўленнем Саюза пісьменнікаў БССР. Вынікі конкурсу будуць абвешчаны ў канцы снежня г. г.

Рукапісы дасылаліся па адрасе: г. Мінск-30, в.д. Энгельса, 9—Саюз пісьменнікаў БССР (у прынціскай «на конкурс»).

ПОЛЬСКІЯ ВЫДАВЕЦТВЫ ПРАПАНОУЮЦЬ

У Мінскай кнігарні «Дружба» ўрачыста адкрылася Дзеяда польскай кнігі, прысвечаная 100-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна і 25-годдзю перамогі над фашысцкай Германіяй. На адкрыцці ўдзельнічалі намеснік старшыні Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па друку Р. Ткачук, сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў БССР І. Шамякін, літаратуразнаўца А. Мальдзіс, прадстаўніца польскага знешнегандлёвага аб'яднання «Арс Палона» Аліна Латыш. На выстаўцы прадстаўлены творы польскіх класікаў, сучасных паэтаў і празаікаў, саюўнікі, дзеячкі, энцыклапедыі, дзіцячая літаратура. У адным з раздзелаў выстаўкі — літаратура, прысвечаная У. І. Леніну.

На здымку нашага фотакарэспандэнта Ул. Крука — ўрачыстае адкрыццё дэкады.

У ГЭТЫЯ ДНІ...

...СНЛАДЗЕНЫ

спіс архітэктурных помнікаў Беларусі, на якіх Агештва друку «Навіны» надрыхтуе серыю каларовых дыяпазітываў для распаўсюджвання ў нашай краіне і за яе межамі.

У спіс уваходзяць 25 помнікаў беларускай архітэктуры ад старажытнасці да нашых дзён. У тым ліку Мірскі замак, Полацкі Сафійскі сабор. Дом урада БССР, мемарыяльны комплекс Хатынь.

...ЗАНРЫЛАСЯ

ў Маскве выстаўка работ савецкіх сатырыкаў пад дэвізам «Сатыра на лічэй агню», якую арганізавалі Саюз мастакоў СССР і рэдакцыя часопіса

«Крокодил». Асноўная тэма выстаўкі — выкрыццё агрэсіі на Блізкім Усходзе і ў Паўднёва-Усходняй Азіі. У выстаўцы прымалі ўдзел мастакі Мінска. За лепшую палітычную карыкатуру журы ўзнагародзіла дыпламам беларускага мастакоў А. Чуркіна і С. Раманова.

...АДБЫЛАСЯ

ў Нясвіжы нарада работнікаў культуры-асветных устаноў раёна і сакратароў партарганізацый, старшыняў сельскіх Саветаў, сакратароў камсамольскіх арганізацый, прафсаюзных актывістаў, якая абмеркавала пытанні надрыхтоўкі клубу і бібліятэкі да XXIV з'езда КПСС.

ЛЯЛКІ ЗАПРАШАЮЦЬ У ТЭАТР

Гэты «вясёлы» будынак, як называюць яго дзеці, добра ведаюць і дашкаляты і школьнікі. Тут Дзяржаўны тэатр лялек БССР. Пакуль што ціха ў яго фая і глядзельнай зале. Закрыты чахламі крэслы. За сцэнай, нібы на парад, выстраіліся любімыя героі казак — лялькі. А ў службовых пакоях тэатра жыццё не сціхае: штодзень ідуць рэпетыцыі. Мастакі шукаюць эскізы афармлення новых спектакляў. З музычнага пакоя донасяцца гукі фартэпіяна. Без музыкі не можа быць спектакля для дзяцей.

Карэспандэнт газеты «Літаратура і мастацтва» звярнуўся да талонага рэжысёра тэатра, заслужанага артыста БССР А. Ляляўскага з просьбай падзяліцца думкамі пра новы сезон. Вось што ён расказаў:

— Заўтра мы пачынаем свой дваццаць першы сезон. Дзецім пакажам спектакль па вядомай рускай казцы «Васіліса Прывага», а ўвечары дарослым глядачам — наведзіце «Цудоўная Галатэя».

За гады сваёй работы наш калектыў паставіў каля ста п'ес. Гэта творы беларускіх, рускіх і зарубажных аўтараў. Побач са спектаклямі для дзяцей тэатр пачаў рэгулярна знаёміць са сваімі п'есямі і дарослых глядачоў.

Сувязі са школамі і дзіцячымі садамі ў нас доўгія і цесныя. Недахопу ў глядачах не адчуваем. Тэатр не пустуе. Дзеці любяць геранічныя і чарадзейныя казкі-спектаклі. Самым маленькім глядачам паказваем казкі пра жывёл.

Але сувязі з глядачом трэба арганізоўваць некалькі змястоўна, цікава, з улікам спецыфікі нашых глядачоў. Звычайна, у вялікіх дзіцячых тэатрах ёсць педагогічная частка. Там працуюць кваліфікаваныя педагогі. Гэта павінны быць людзі, улюбёныя ў мастацтва, людзі, якія ведаюць яго. На жаль, нашаму тэатру на педагогаў не шанцавала. Не трапіліся такі чалавек, які б любіў і дзяцей, і мастацтва. Часцей за ўсё ён выкарыстоўваўся не па сваім прызначэнні, бо не быў выхаваннем юнай аўдыторыі, палыманым прапагандыстам мастацтва. Таму даводзілася яму памагаць адміністрацыям распаўсюджваць білеты і інш. Зараз у тэатры няма нават штатнай адзінкі педагога. Пакуль што яго абавязкі выконваюць самі актывісты. Яны і пра спектакль дзецім раскажучы і пакажучы ім, як «працуюць» лялькі, як імі кіруюць актывісты.

Леташні сезон, на жаль, не прынёс нашаму ка-

лектыву вялікіх творчых удач і знаходак. Мы выканалі план — паставілі чатыры спектаклі. Працавалі сумленна, старанна. Спектаклі, як нам здаецца, паставлены на добрым прафесіянальным узроўні. Але пачуццё незадаволенасці ўсё ж засмучае нашы сэрцы. Мы не змаглі, напрыклад, знайсці п'есу, спектакль па якой быў бы дастойны вялікай ленынскай дэты. І давялося аднавіць з нашага ранейшага рэпертуару геранічную казку-спектакль паводле А. Гайдара «Ваенная тайна».

Колькі мы жывём і працуем, наш заўсёды клопат — беларускі рэпертуар. Імкнёмся наладзіць творчыя сувязі з беларускімі пісьменнікамі. Былі ў нас і сапраўдныя ўдачы. Віталій Вольскі па матывах беларускай народнай казкі «Дзед і Жораў» напісаў для тэатра цікавую п'есу. Цяпер гэты спектакль думаем аднавіць. Было б няправільна сцвярджаць, што наш тэатр мінаюць беларускія літаратары. Не, яны прыходзяць, шчыра прапануюць нам свае п'есы. Але пакуль што іх намаганні не далі жаданага плёну. Знаючы, трэба і далей настойліва працаваць і нам з драматургамі і пісьменнікам часцей бываць у тэатры, сярод юных глядачоў.

Мы зрабілі спробу сваімі сіламі паставіць беларускі спектакль. За аснову ўзялі незавершаную п'есу-казку У. Галубка «Ліпаўшчок». Многа працавалі над ёю, пашырылі яе змест і назвалі «Ліпа-

вічкі». Але гэты спектакль не прынёс нам поўнага задавальнення і вялікай творчай радасці. Яшчэ і яшчэ раз пераканваемся ў бяспрэчнай ісціне — кожны тэатр павінен мець свайго драматурга! Я павінен тут сказаць, што ў пісьменніку Расійскай Федэрацыі адбыўся прыкметны зрух, многія з іх паспяхова сталі супрацоўнічаць з тэатрамі лялек, і гэта дае добрыя вынікі. Я веру, што і нашы беларускія аўтары памогучы тэатру.

Чым жа мы парадзем нашых глядачоў у новым сезоне? Ідуць рэпетыцыі спектакля для дарослых «Скарбы Сільвестра». Гэта п'еса балгарскага пісьменніка Ангела Вагенштайна. Увагу нашу прыцягнулі сучасныя матывы п'есы — барацьба з антыкамунізмам.

Робяцца лялькі для другога спектакля-казкі, ужо для дзяцей, «Апельсіны і Прынц» паводле вядомага твора «Любоў да трох апельсінаў». Ставіць гэты спектакль рэжысёр тэатра В. Казлова, мастак А. Фаміна. Пачаліся работы над эскізамі герояў — патрыятычнага, я б нават сказаў, эпікагістычнага спектакля-легенды «Званы-Лебедзі». Э. Карнаухава і Л. Браўсевич. І ўсё ж нам вельмі хочацца, каб у гэтым сезоне ў рэпертуары тэатра з'явіўся спектакль па п'есе беларускага аўтара.

І апошняе: не забываем аб прафесіянальнай вучобе нашай творчай моладзі. Летась у нас рэгулярна праводзіліся заняткі па мове, вакале, руху, тэхніцы ваджэння лялек. Неабходнасць у такіх занятках відавочная. І сёлета наша моладзь будзе павышаць свае прафесіянальныя веды.

ТВОРЧАЯ КАМАНДЗІРОўКА

Камандзіроўка... У дачыненні да людзей, якія прысвяцілі сваё жыццё літаратуры і мастацтву—гэта творчы працэс, у выніку якога з'яўляюцца новыя творы. Зрэшты, у дачыненні да чалавека творчай прафесіі, можна спрачацца адносна вызначэння самога тэрміна — творчая камандзіроўка ці проста камандзіроўка. Дзе і як правесці тую мяжу-грань, за якой ён нешта стварае ці не стварае! Творчы працэс, як вядома, вельмі складаны і мала паддаецца аналізу. Тут толькі прыблізна можна гаварыць пра колькасць назапашанага матэрыялу, уражанняў, г. зн. пра тое, працяглай была камандзіроўка, ці не. Ды і гэта сцвярджаць даволі-такі адноснае.

Менавіта пра гэта—пра творчую камандзіроўку—нам і руліць пагаворыць сёння.

Усе мы добра ведаем, што ў аснову любога твора кладзецца жыццёвы факт, тое, што мела або магло мець месца ў жыцці. І толькі тая мастацкая рэч становіцца ў цэнтры ўвагі грамадскасці, дзе дакладна і ярка выведзены людзі, паказаны іх характары, умовы жыцця. Агульнавядома, што ў мастацтве вышэйні дасягаюцца толькі тады, калі грамадскі вопыт становіцца непасрэдным перажываннем мастака.

Камандзіроўка дае магчымасць творцу блізка падыходзіць да разумення надзвычайных пытанняў жыцця, тых задач, што стаяць перад грамадствам, а ў выніку паміж мастаком і акружаючым асяроддзем узнікае вельмі трывалая сувязь. У першую чаргу—унутраная. Мы многа ведаем прыкладаў таго, як гэтая ўнутраная садружнасць нараджала выдатныя творы, была вызначальным у іх з'яўленні на свет.

Возьмем класічны прыклад—з Янкам Купалам. Яго паэма «Над ракой Арэсай»—вынік паглыбленага і зацікаўленага вывучэння рэчаіснасці. А «Будучыня» Эдуарда Самуілавіча! А «Далека ад дому» Пятруся Броўкі! А кніжкі вершаў Максіма Танка, Пімена Панчанкі, нататкі Кастуся Кірзенкі, якія яны прывозілі з замежных падарожжаў! А апавяданні Аляксея Кулакоўскага, нарысы Янікі Сіпакова, Веры Палтаран, паэтычныя рэпартажы Рыгора Бародуліна, Генадзя Бураўкіна!.. Спіс можна працягваць доўга.

Значыць, так: творчая камандзіроўка — гэта важны і адказны момант у працы мастака, гэта не проста азнаямленчая паездка, а покліч сэрца. Яна, паўторым, дае творцу магчымасць набываць у гучы жыцці, адчуць яго першаходны смак і пах, звязаць з ім новую і трывалую ніць той унутранай сувязі, без якой творчасць бяскрыла, мёртва-народжаная.

На жаль, даводзіцца сутыкацца з выпадкамі, калі творчая камандзіроўка ператвараецца ў нешта зусім іншае. Не сакрэт жа, што часам яна даецца людзям творча пасіўным, інертным, абываковым. Для іх паездка ў калгас ці на будоўлю—толькі магчымасць адпачыць, развешацца ад сталічнага тлуму і «аднастайнасці». На сумныя вывады скіроўваюць нас некаторыя творцы, якім выпіваюцца камандзіроўачныя пасведчанні і дарожныя білеты. Ці не выглядаюць часам такія паездкі спекуляцыйна дзелям і добрымі пачуццямі нашых працаўнікоў, якія лічаць творчых работнікаў людзьмі высокай інтэлектуальнай культуры, «себітамі разумнага, добрага, вечнага!» Яны клапоцяцца аб іх з самага пачатку. І сустрачаюць як след, і месца «прабюць» і гасцініцы, і ўгаворачы непрыступных касіраў авіяліній пакінуць білеткі: хаця б было добра, хаця б гэта спрыяла творчай працы тых, хто да іх прыхаў, не перашкаджала іх натхненню. Ён, «творца», прыме ўсё гэта як належнае, застаючыся ўвесь час толькі ганаровым гоцем. Жыць жыццём сваіх будучых герояў ён лічыць сумным і непатрэбным—маўляў, вывезе творчага фантазія. А фантазія, не падмацаваная канкрэтнымі назіраннямі і ўражаннямі, не вывозіцца, а падводзіць. У выніку з'яўляюцца творы, пазбаўленыя жыццёвага дыхання, зямной цёпліны, душэўна-чалавечай глыбіні, — творы-верхаводкі. Мастак прывозіць з сабою эскізы, не адзначаныя глыбокім зместам, кінааператар прапаівае мастацкаму савету студыі кінаштатны, паэт з рэдакцыі ў рэдакцыю носіць свае лірычныя рэпартажы-стэрэатыпы...

Але з творчымі камандзіроўкамі адбываюцца і больш дзіўныя метамарфозы. Кіраўнікі творчых саюзаў не будуць, пэўна, адмаўляць таго, што часам сродкі, прызначаныя для ажыўлення творчага жыцця арганізацыі, скарыстоўваюцца не па прызначэнню. Нікавата пра гэта казаць, але пад час творчай дапамогі ператвараецца ў звычайную грашовую, прытым безваротную, ссуду.

Зразумела, такія выпадкі не частыя. Для большасці нашых творчых работнікаў камандзіроўка—не вясёлая экскурсія, а ўдумлівае даследаванне жыцця людзей, вывучэнне тых праблем, якія хваляюць сёння працаўнікоў горада і вёскі. І тады пасля творчых камандзіроўак мы чытаем цікавыя нарысы, бачым на экране жывых людзей, падоўгу стаім зачараванымі каля палотнаў са свежымі фарбамі—і адчуваем ва ўсіх гэтых занатоўках рэчаіснасці глыбокі сэнс і жыццясцвярджальны пафас. І тады мы гаворым, што гэта была сапраўдная творчая камандзіроўка літаратара, мастака, работніка кіно.

ЖНІВЕНЬ быў нялёгкім для тых выкладчыкаў філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта Імя У. І. Леніна, якім сёлета давялося прымаць уступныя экзамены. Як і летась, конкурсу аказаўся вялікі: чатыры чалавекі — на аддзяленне беларускай і рускай мовы і літаратуры, пяць — на аддзяленне рускай мовы і літаратуры. Цяга выпускнікоў да гуманітарных навук працягвае нарастаць, і гэта радуе. Прыемна ў цэлым, што і агульнаадукацыйны ўзровень абітурыентаў расце, што ўсё цяжэй становіцца з лепшых выбіраць лепшых, бо ўжо не толькі прыходзіцца браць пад увагу, бал, які абітурыент набраў, але і ўсе паказчыкі па вучобе ў школе, праўдзеныя ў школе здольнасці.

Тым не менш экзамены выявілі і шэраг істотных недахопаў у падрыхтоўцы школьнікаў — будучых прэтэндэнтаў на атрыманне спецыяльнасці філалага, і гэта, напэўна, патрабуе больш шырокага грамадскага абмеркавання.

Абітурыентам-філалагам сёлета былі прапанаваны наступныя тэмы сачыненняў — «Якуб Колас — вялікі пясняр беларускага народа», «Вобразы Васіля і Ганны ў рамане І. Мележа «Людзі на балоце», «Маё разуменне любові да Радзімы».

З літаратурных тэм большасць абітурыентаў пісала сачыненні па рамане І. Мележа, каля сарака працэнтаў выбрала вольную тэму.

Трэба сказаць, што большасць учарашніх школьнікаў выявіла дастатковае ўменне самастойна раскрываць зададзеныя тэмы, добрае веданне літаратурных твораў. З лепшых сачыненняў запамніліся сачыненні на вольную тэму М. Прыгодзіча (Лышчэўскай СШ Пінскага раёна), Тамары і Святланы Лапаў (Ваўкавыскай СШ № 2).

«Частвертныя» сачыненні ў цэлым таксама вызначаліся дастаткова шырокім веданнем матэрыялу. Але ўсё ж завельмі давала адчуваць сябе іх залежнасць ад стылю падручніка. Відць, школа не заўсёды пільна патрабуе самастойнасці ў разгортванні тэмы, не заўсёды звяртае ўвагу на недапушчальнасць механічнага завучвання фраз падручніка. Асабліва гэта было відно з сачыненняў па рамане І. Мележа. Прычым амаль усе абітурыенты паўтаралі відэацыйна недакладнасці, якія трапілі ў падручнік. Так, яны пісалі, што чытач з Ганнай у рамане ўпершыню сутыкаецца, калі ўсе кураньці едуць на сенажаць, у той час, калі на самай справе знаёмства чытача з ёй адбываецца зусім у іншых абставінах, — успомніць апісанне ранняй у сяле і як Ганна выходзіць да студні. Усе сачыненні, таксама ўслед за падручнікам, называлі Апейку старшынёй райвыканкома, хаця ён у рамане — старшыня вальвыканкома.

Сачыненні на вольную тэму, хоць у цэлым і праўдзеныя большую самастойнасць у выкладанні тэмы і больш павышаную эмацыянальнасць, тым не менш не былі пазбаўлены шаблонна-газетнага стылю, агульчыны, рыторыкі. Відць, школа павінна яшчэ больш заахапляць увагу на выхаванні асобы ў вучнях, на прабудванні ў кожным з іх ўмення выказваць сябе, сваё канкрэтнае, непаўтор-

нае, жывое хваляванне. Гэта нам здаецца вельмі важным у падрыхтоўцы вучня, як шматгранна адукаванай, гарманічна развітай асобы.

У далым пісьменнасць сачыненняў была здавальняючай. «Троцчынскія» сачыненні больш грашылі стыльвымі памылкамі, нехайнасцю ў выказах, русізмамі, чым уласна граматычнымі памылкамі. Але кідаліся ў вочы і некаторыя характэрныя, уласцівыя амаль усім слабым сачыненням зрывы. Так, у большасці сачыненняў двоечні-

нашу думку, вялікая бяда, вялікая недаробка школы.

Выявілася і яшчэ адна вельмі прыкрая акалічнасць, у якой вінаваты ўжо не так абітурыенты, як тыя, хто даваў і зацвярджаў мінімум рэкамендацыйнага спіску па роднай літаратуры. Гэта спіс, змешчаны ў даведніку 1970 года, выдзеным «Народнай асветай», настолькі вузкі, што па-за ўвагай засталіся вельмі важныя творы і з'явы роднай літаратуры. Абітурыенты ведалі толькі тое, што ўключы-

Алег ЛОЙКА,

доктар філалагічных навук, в. а. прафесара кафедры беларускай літаратуры БДУ імя У. І. Леніна

БУДЗІЦЬ ЖЫВЫЯ ЗДОЛЬНАСЦІ

Наматкі з уступных экзаменаў на роднай мове і літаратуры

каў — і гэта перш за ўсё, відць, будзе цікавым для настаўнікаў, — фігуравалі такія памылкі:

а) плумёнае адрозніваць узмацняльную часціцу «ні» ад адмоўнай «не»;

б) невылучэнне пабочных слоў коскамі;

в) няўменне адрозніваць складана-злучаны сяз са злучнікам «і», і ў выніку пропуск коскі перад «і»;

г) некаторыя абітурыенты прамерна злоўжывалі далучанымі канструкцыямі ў выглядзе самастойных сказаў;

д) траплялася таксама няправільнае напісанне і перанос афрыкатаў;

е) чамусьці вельмі многія абітурыенты не скарачаюць «у» і замест «ё» пішуць «е».

Вусныя адказы паказалі, што абітурыенты ў аснове сваёй рыхтаваліся старанна — добра ведалі рэкамендаваныя праграмай мастацкія творы, умелі аналізаваць тэму, ідэю твора, слабей — мастацкія асаблівасці. Вусная культура іх увогуле нядарэнная. Большасць абітурыентаў на гэты раз многа дэкламавала напамяць мастацкіх тэкстаў і дэкламавала па-мастацку.

Лепшымі адзнакамі экзаменатары адзначылі адказы І. Роўды з Мядзельскай СШ, Т. Галабурды з Косава, А. Насцюк з Докшыцкай СШ, М. Падворнай са Смільвіцкай СШ, Р. Жыбуль са Забінскай СШ Стаўбіцкага раёна і інш.

Разам з тым вусныя экзамены выявілі і асобныя слабыя моманты ў падрыхтоўцы вучняў. Так, блягімі, як правіла, былі адказы па абагульняючых пытаннях — па характарыстыцы сучаснай паэзіі, прозы, драматургіі. Складалася ўражанне, што школа зусім адарваная ад сучаснага літаратурнага працэсу, вучні амаль абсалютна не ведаюць сённяшняга дня літаратуры, вельмі мала чытаюць літаратурных часопісаў і газет, часта нават не ведаюць, якія літаратурныя часопісы і газеты ў нас выдаюцца. Гэта, на-

чана было ў спіс, і ні кроплі болей. І атрымлівалася, што яны як і не чулі пра «Сымона-музыку» Якуба Коласа, «Паўліну» Янін Куналы, «Салаўя» З. Бядулі, пра пазію Цёткі, раннія аповяданні М. Лынькова і многае іншае. Засяроджваючы ўвагу толькі на творах, пазначаных у спіску, абітурыенты амаль не мелі ўяўлення аб этапах, кананамічных гістарычнага развіцця роднай літаратуры.

Усё яшчэ слабым застаюцца ў абітурыентаў і веды па тэорыі літаратуры. У лепшым выпадку заўбрана гучалі асобныя азначэнні. Растлумачыць жа іх, прымяніць веды на практыцы — гэтага большасць абітурыентаў не магла. Даваліся, напрыклад, азначэнні тэмы, ідэі, а калі прапаноўвалася канкрэтна вызначыць тэму, ідэю канкрэтнага твора, абітурыент губляўся. Лічэй было паўчы таксама само азначэнне літаратуры ці вершаванага памеру. А, зноў жа, прыкладаў метафар ці паэтычных радкоў пэўнага памеру абітурыенты амаль не прыводзілі, вельмі цяжка было ім канкрэтна вызначыць, якім памерам напісан той ці іншы верш. У агульным блытаня ўяўленні былі ў абітурыентаў і аб відах і родах літаратуры, жанрах, сюжэце, рэалізме, рамантызме і іншых пытаннях, звязаных з тэорыяй літаратуры.

Дало выраіна адчуць сябе і тое, што вучні зусім не займаюцца ў старэйшых класах роднай мовай. Як правіла, яны губляліся пры граматычным разборы сказаў, блыталіся ў раскрыцці марфалагічнай структуры слова, не ведалі фанетыкі. Значі ў сказе, звычайна, расставіліся імі правільна, але вытлумачэнне іх зноў жа не заўсёды ішло гладка.

Некалькі слоў хочацца сказаць яшчэ аб адным. Сёлета значна больш, чым летась, пісалі сачыненні на беларускай літаратуры абітурыенты негуманітарных факультэтаў — будучыя біёлагі, хімікі, фізікі, матэматыкі. Вусныя экзамены па-

роднай літаратуры здаваў значна меншы працэнт абітурыентаў, і, відць, таму, што паступаючыя загады да яго не рыхтаваліся. Чамусьці да апошняга часу ў аб'явах аб прыёме якія даюцца вчу, спецыяльна не агаворваецца палажэнне, што выпускнікі могуць па выбары пісаць сачыненне на беларускай ці рускай мове і на сваім выбары могуць здаваць вусныя экзамены па адной з дзвюх літаратур — рускай ці беларускай. Аб гэтым яны даведваюцца толькі з аб'ю прыёмнай камісіі, і, відьма, за лічаныя дні ўзнавідць веды па роднай літаратуры ім цяжка, і яны здаюць тое, што на працягу ранейшага часу рыхтавалі.

Асаблівае закланасць у абітурыентаў-нефілолагаў выклікалі тэмы вольнага тыпу, як «Роздум ля помніка Леніну», «Квітней, родная Беларусь!». Нямала з іх пісала і на літаратурныя тэмы, і, трэба сказаць, што сачыненні нефілолагаў часта прыносілі большае задавальненне, чым тых абітурыентаў, якія чамусьці вырашылі, што іх лёс — філалогія. Бо якраз у нефілолагаў, якія пісалі сачыненне па беларускай літаратуры, як правіла, больш выяўлялася самастойнага погляду на рэчы, больш творчага, арыгінальнага пачатку.

Безь даўнішняга, застарэлага стэрэатыпа думка, што, калі ў цябе няма ніякіх здольнасцей, ідзі на філфак — тут і без адольнасцей можна пачытаць кніжкі, што літаратура — не фізіка ці матэматыка, ёю можа займацца кожны. Больш недарэчнага сцверджання цяжка прыдумаць! Каб выхаванне не чыноўніка ад літаратуры, а сапраўднага літаратара, патрэбен жа не проста абітурыент з дастатковым агульнаадукацыйным узроўнем, — патрэбен чалавек з жывым адукацыйным літаратурным, якое пачынаецца са здольнасці і самабытна выяўляць сябе самога, непаўторнага, у слове, і з ўмення па-свойму трансфарміраваць, узгаіць ад настаўніка, ад мастацкага твора, ад падручніка. Калі гэтых спеасаблівых здольнасцей вучань не праўдзена ў школе, калі ўсе яго веды па літаратуры — проста агульнаадукацыйныя цэны, то, відць, настаўнік не павінен такому выпускніку ставіць у атэстаце выдатна, не павінен дэзарыентаваць вучня. Маючы толькі па літаратуры «выдатна», таіч вучаль і вырашае, што яго прызначэнне — філфак, і спрабуе даказаць з іх катораму, што ён не ведае літаратуры! Хочацца, каб і пра гэта помнілі настаўнікі, выускаючы сваіх гадаванцаў у свет.

Чытаючы сачыненні абітурыентаў негуманітарных факультэтаў, прыходзілася часам шкадаваць, чаму ж гэта яны напісалі не да нас, на філфак. А ўсё ад таго, што ў тых сачыненнях выяўлялася самастойнасць, асоба, з якой мог бы пачацца і выдатны філолаг. Але, відць, самастойнасць, асобу ў абітурыента-нефілолага абудзіла не так літаратура, як іншыя назвы. Літаратура не менш канкрэтная дысцыпліна, чым фізіка ці хімія. І як бы добра было, каб яна стала не толькі даччыкам агульнаадукацыйнага цэнзу, які так скасабочана вымераў ва ўжо ўпамынутым намі даведніку 1970 года, а шырокім будаўцелем жывых здольнасцей вучня, асобы ў ім, самастойнасці, шырыні кругагляду.

15-25 верасня ў Ташкенце аббудзецца кінафестываль краін Азіі і Афрыкі

Аждар ІБРАГІМАУ,
кінарэжысёр,
народны артыст,
Азербайджанскай ССР

КІНО І ЖЫЦЦЁ НАРОДА

Не першы раз Ташкенцкія становіцца месцам важных міжнародных сустрэч. Стаў крылатым выраз «дух Ташкенца», сэнс якога — гэта імкненне народаў да мірнага вырашэння вострых праблем часу.

Неўзабаве сталіца савецкага Узбекістана прыме ў свае гасцінныя абдымкі кінематографістаў з многіх краін Азіі і Афрыкі. Іх прывядзе сюды жаданне паказаць калегам па мастацтве свае творы, пазнаёміцца з фільмамі, зробленымі ў іншых краінах. Адным словам, бліжэй і лепш пазнаць адзін ад-

я не буду асабліва арыгінальны, калі скажу, што творчыя кантакты і супрацоўніцтва кінематографістаў розных краін маюць важнае значэнне. Кінематэатэву па праве належыць вельмі вялікае месца ў духоўным жыцці сучаснага чалавека.

Сумленны, шчыры, верны жыццёвай праўдзе фільм здольны многае расказаць аб людзях, якія жывуць у розных кутках планеты, аб іх думках, спадзяваннях, імкненні да свабоднага жыцця і справядлівасці. «За мір, сацыяльны прагрэс і свабоду народаў» — такі дэвіз Таш-

кенскага міжнароднага кінафестывалю.

Мы, савецкія людзі, із поўным разуменнем і спачуваннем ставімся да спраядлівай барацьбы народаў супраць імперыялізму і неакананілізму, верым у поўную перамогу іх справядлівай справы.

Савецкія кінематографістаў радуе шчырае імкненне многіх калег з афра-азійскіх краін ствараць фільмы, прасякнутыя духам любові да сваіх народаў, традыцый і культуры якіх бяруць выток з далёкага мінулага.

Мы ведаем, што творам нацыянальнай кіне-

матаграфіі бывае часам нялёгка канкураваць з прадукцыяй заходніх фірм, якія навадняюць экраны многіх краін сваёй прадукцыяй, нярэдка проста разбэшчаюць маладое пакаленне прапагандай пагоні за нажывай, сексу і гангстэрфілму. Але таленавітыя фільмы мясцовых мастакоў, нягледзячы ні на што, знаходзяць дарогу да гледача, знаходзяць жаданы водгук у яго сэрцы.

У нас няма ніякага сумнення ў тым, што маладыя нацыянальныя кінематографіі будуць расці і мацнець год у год і заахваць экра-

ны сваіх краін, выцясняючы камерцыйную кінахалтуру заходніх дзя-

маграфіі бывае часам нялёгка канкураваць з прадукцыяй заходніх фірм, якія навадняюць экраны многіх краін сваёй прадукцыяй, нярэдка проста разбэшчаюць маладое пакаленне прапагандай пагоні за нажывай, сексу і гангстэрфілму. Але таленавітыя фільмы мясцовых мастакоў, нягледзячы ні на што, знаходзяць дарогу да гледача, знаходзяць жаданы водгук у яго сэрцы.

У нас няма ніякага сумнення ў тым, што маладыя нацыянальныя кінематографіі будуць расці і мацнець год у год і заахваць экра-

ваць творчыя пазіцыі нацыянальных кінематографіі, але і дапамагаць ім смілей выходзіць на міжнародную арэну, рабіць лепшыя творы зда-бываць шырокага, мно-гаацыйнага экранна.

Напярэдадні другога кінафестывалю краін Азіі і Афрыкі ў Ташкенце, мне хочацца яшчэ раз падкрэсліць, што кінамастаттва заклікае натхняць людзей на барацьбу за высокую ідэю свабоды, шчасця, міру, і агульнае намагаючы рэжысёраў і сцэнарыстаў, акцёраў і ўсіх іншых майстроў кіно павінны быць накіраваны на тое, каб такіх фільмаў было ўсё больш ва ўсіх краінах.

(АДН)

50 ТЭАТРУ ІМЯ ЯНКІ КУПАЛЫ — 50

Кандрат КРАПІВА,
народны пісьменнік Беларусі

ВЯЛІКІХ ТВОРЧЫХ ПОСПЕХАЎ!

Ад «Беларускай хаткі» да Акадэмічнага тэатра — такі шлях прайшоў калектыў купалаўцаў за пяцьдзсят гадоў сваёй творчай працы. Пачатак гэтай працы закладвалі адданыя любімай справе таленавітыя юнакі і дзяўчаты, якія з часам выраслі ў выдатных майстроў сцэны і выгадавалі новае таленавітае пакаленне. Вялікі ўклад унёс тэатр ў развіццё беларускага тэатральнага мастацтва. Сотні спектакляў было пастаўлена на яго сцэне, і яны прынеслі савецкаму глядачу шмат радасці і вялікую эстэтычную асаподу.

Побач з творамі Астроўскага, Горкага, Шэкспіра, Мальера на сцэне тэатра знайшлі сцэнічнае ўвасабленне творы многіх савецкіх аўтараў, у якіх адлюстраваліся вялікія падзеі нашых дзён, ратныя і працоўныя подзвігі савецкіх людзей у іх барацьбе за стварэнне сацыялістычнага грамадства.

Значную ролю адыграў тэатр у развіцці беларускай драматургіі. Многія з вядомых нам цяпер беларускіх драматургаў упершыню прыйшлі ў гэты тэатр са сваімі, яшчэ далёка не дасканалымі творамі. Уважлівыя адносіны калектыву да маладых аўтараў, кваліфікаваная дапамога выдатных майстроў — рэжысёраў і акцёраў дапамагла ім глыбей уразумець законы драматургіі і патрабаванні сцэны.

Мяне асабіста з калектывам гэтага тэатра доўгія гады звязвае плённая творчая дружба. Тут я ўпершыню пазнаў асалоду якую дае людзям сапраўднае тэатральнае мастацтва, калі глядзеў спектакль «На Купалле» з Г. Грыгонісам у галоўнай ролі. Больш: блізкае знаёмства з тэатрам адбылося, калі мяне папрасілі перакласці камедыю Д. Фанвізіна «Недарасль». У часе падрыхтоўкі спектакля я часамі прысутнічаў на рэпетыцыях і меў магчымасць наглядзець, як драматычны твор ператвараецца ў сцэнічны, якія намаганні патрабуюцца для гэтага ад рэжысёра і акцёраў. Нарэшце, заахвочаны прыкладам Кузьмы Чорнага, п'еса якога «Бацькаўшчына» ўжо з поспехам ішла на гэтай сцэне, я і сам адважыўся паспрабаваць свае сілы ў новым для мяне жанры. Вынікам была п'еса «Канец дружбы», з якой я нясмела пераступіў парог тэатра. Сустрэлі мяне прыхільна і агульнымі намаганнямі пачалі прыводзіць п'есу «ў божаскі від» у сэнсе зручнасці яе для пастаноўкі на сцэне. Найбольш дапамагаў мне пры гэтым пастаноўшчык спектакля Л. Літвінаў.

Купалаўцамі былі пастаўлены ўсе напісаныя мною п'есы, апрача аднае. Ставілі іх Л. Літвінаў, Л. Рахленка, К. Саннікаў. Вялікую дапамогу ў пастаноўцы камедыі «Хто смяецца апошнім» аказаў рэжысёр МХАТа Іосіф Майсеевіч Раеўскі.

Некаторыя з гэтых спектакляў карысталіся поспехам у глядача, а былі і не вельмі ўдалыя. Залежала гэта ў асноўным ад якасці драматургічнага матэрыялу. Што да выканаўцаў, дык яны не шкадавалі сіл, каб зрабіць спектакль яркім і цікавым. А зрабіць яны маглі шмат. Каб у гэтым пераканацца, досыць назваць імёны такіх выдатных майстроў сцэны, як У. Крыловіч, Г. Глебаў, Б. Платонаў, Л. Ржыцкая, Л. Рахленка, У. Уладзімірскі, Г. Грыгоніс, І. Ждановіч, К. Міронава, В. Галіна, У. Дзядзюшка, С. Бірыла, В. Пола, А. Бараноўскі, З. Стома, С. Станюта, З. Браварская, П. Пекур, І. Шаціла.

Яшчэ можна было б назваць многіх з слаўнай плеяды купалаўцаў, што здабывалі славу свайму тэатру і ўсяму беларускаму тэатральнаму мастацтву. Вялікае ім-дзякуй, што ў сваёй творчай працы яны аддалі ўвагу і майм творах, зрабіўшы ўсё магчымае, каб данесці да глядача ўсё лепшае, што ў іх ёсць.

Ад усяго сэрца віншую калектыў роднага мне тэатра з слаўным юбілеем і жадаю яму далейшых творчых поспехаў на радасць савецкаму глядачу!

Іосіф РАЕЎСКІ,
народны артыст СССР

КУПАЛАВЕЦ — ЗВАННЕ АДКАЗНАЕ

Хачу сказаць вам, дарагія калегі, што купалавец — гэта ўжо званне, якім можна ганарыцца і якое «да твару» сапраўднаму акцёру!

Трыццаць гадоў назад слава тэатра яшчэ была не такая вялікая. Я, у прыватнасці, ведаў пра калектыў нямнога. Калі ж паглядзеў вашы спектаклі — зразумеў, што маю справу з цікавым акцёрам, што вам пад сілу складаныя задачы. Мне прадставяла разам з рэжысёрам Міхаілам Зоравым працягнуць работу над «Апошнімі» М. Горкага. Мая задача была і цяжкая і сціплая — унесці ў спектакль, калі можна так сказаць, мхатаўскі дух. Ніколі не забуду непаўторную Веру — Ждановіч, Софію — Галіну, Пятра — Платонава, Якава — Бірылу, Івана Каламіцава — Уладзімірскага. «Мхатаўскае» было для іх арганічнае і зразумелае. І тое ж самае ў сатырычным спектаклі «Хто смяецца апошнім» — Рахленка, Глебаў, Грыгоніс развівалі на беларускай сцэне здабытае Станіслаўскім у «Гарачым сэрцы».

Гартаючы ў думках «этапы вялікага шляху» купалаўцаў, бачыш, што тэатру шанцавала на рэжысуру — Міровіч, Літвінаў, Саннікаў, Рахленка, Зораў, Эрын... Можна, такі доўгі спіс розных рэжысёраў і здзівіць кагосьці, але кожны з названых тут аддаў сябе, свой талент, свае нервы, свае сілы, каб умацаваць гэтае званне — купалавец. І ўмацавалі!

Чым яшчэ слаўны тэатр? Артыстычным ансамблем, глыбокім разуменнем духу і прыроды беларускага чалавека, сваім нястомным жаданнем змагацца са злом і дапамагаць людзям жыць па вышэйшай праўдзе свайго часу.

Я заўсёды сачу за тэатрам, радуюся яго поспехам, пакутую ад пралікаў і памылак, якія, вядома, бываюць, як і ў кожнага тэатра. Бываюць горкія мінуты, дні і месяцы... Што зробіш, без гэтага, відаць, немагчыма будаваць тэатр. Толькі радасць, што нясуць купалаўцы, застаецца з намі, а засмучэнні ў дні свята ў рахунак не бяром!

Па праве старэйшага калегі я бяру на сябе смеласць напамініць майм сябрам старую, як свет, і ўсё ж заўжды жывую ісціну: рабіць мастацтва, рабіць тэатр павінны людзі па-добраму апантаныя, шчырыя і смелыя. Я жадаю такім купалаўцам поспехаў і ў другое паўстагоддзе іх дзейнасці!

ТОРЖЕСТВЕННОЕ ОТКРЫТИЕ

БЕЛАРУСКАГА ТЭАТРАЛЬНАГА ТЭАТРА
ІМЯ ЯНКІ КУПАЛЫ

ИНТЕРНАЦИОНАЛ РЫСЬ

СВАДЬБА

В СРЕДУ 15

НА ДНЁ

ПАУЛІНКА

БОГ МЕСЦІ

Першая афіша тэатра. Так Першы БДТ запрашаў на сваё адкрыццё мінчан у верасні 1920 года. Падрабязна пра гэту падзею піша заслужаны артыст БССР Я. Рамановіч у сваім артыкуле «А ў сэрцы — заўсёды...»

Яўген РАМАНОВІЧ,
заслужаны артыст БССР

А ў сэрцы

дзякуй богу, веселей на душы — заўтрашні дзень бачыш...

— Чулі, большавікі тэатр, бач, падумалі. Беларускі. На мужыцкай мове збіраюцца іграць. «Стрэльбы, хлопчыкі, бары!», а цяпер і сцэна «свая... Вось яно як, васпане!... Рэвалюцыя...

ІНТЭРВ'Ю З ФЛАРЫЯНАМ ЖДАНОВІЧАМ

Скажу адразу — такога не было. Але магло быць. 50 гадоў назад я проста не здагадаўся «вылушчыць» яго з таго, пра што мы з Фларыянам Ждановічам гаварылі. А калі б «вылушчыў», яно выглядала б прыблізна так:

— Фларыян Паўлавіч, вам Народны камісарыят асветы Беларусі даручыў стварыць беларускі тэатр. Першы дзяржаўны тэатр рэспублікі. Як вы маеце гэта рабіць?

— Аснову тэатра складзе труп «Беларускай хаткі», акцёры Першага таварыства драмы і камедыі — Антук Крыніца, Янка Беларус, Ліда Навахацкая, Адам Церах, Генрых Грыгоніс, Кацярына Міронава, Аляксандр Ільінскі, сёстры Тараскі... Ну, і яшчэ будуць. З гэтага пачнём, а там людзі, мабыць, і самі на «агеньчык» пойдучы. З тэатраў, з клубаў, вяскоўцы. Будзем прымаць кожнага здольнага, а потым вучыць. Не ў класе, а на сцэне — у рабоце...

— Вам даюць будынак гарадскога тэатра. А там жа выступаюць руская і яўрэйская трупы. Як будзе з імі?

— Сцэны хопіць на ўсё. Па чарзе па два дні на тыдні, а ў панядзелкі — агульная праграма, напрыклад, з аднаактовак.

— Беларусы пачнуць?..

— Выбралі «Рысь» — сацыяльна востры абразок жыцця, поўны сапраўднага драматызму. Эпіграф да пастаноўкі — «Завіруха» Максіма Багдановіча: «У бубны дахаў вечер б'е, грывіць па ім, звніць, пліе. І спеў ліецца ўсё мацней — гулянку справіў пан Падвей». Пачынаць такую справу, відаць, трэба з драмы. А праз яны вечар дадзім Купалаву «Паўлінку»!.. Тут і слова, і спеў, і танцы. Хор Тэраўскага ведаеш? Ага, ён цяпер выступае ў царкве сляпых. Вядома, ходзяць людзі не так богу маліцца, як хор паслухаць! А будзе ён у тэатры, дык да нас пойдучы. Балетам будзе кіраваць Аляксейвіч — той самы, у каго ўвесь Мінск танцаваць вучыцца. Аркестр свой будзе: малы склад для спектакляў, вялікі — для сімфанічных канцэртаў. Дырыжор — свой будзе. Адным словам, крылы распраўляем для вялікага палёту. Ды яна і справа такая — тэатр жа дзяржаўны!..

ПАГАЛОСНІ

— Афішу бачылі? Тэатр новы. Беларускі. Дзяржаўны. Яшчэ хлеба не хапае, а ўжо тэатр наладжваюць! Выходзіць вайне канец!.. Значыцца, улада савецкая намоцна ў Мінску... Ну,

АДКРЫШЧЭ

Зала гарадскога тэатра запоўнена на берагі. Здаецца, увесь Мінск сабраўся. Настрой урачысты. І аркестр падхоплівае яго — гучыць уступ, выконваецца «Інтернацыянал». Зала — на нагах. Зала спявае гімн разам з артыстамі.

Тэатр адкрыўся!

Святло гасне... Заслона... Вые вечер, кружаць белыя сняжынкы, завіруха, сапраўды «гулянку справіў пан Падвей». У цёмным святле ходзіць чалавек, куляецца па сумётах, абмацавае вострым, з жалезным накічкамі, клям дарогу. Уначым змрок узялі агеньчыкам, як у рысі, гараць вочы. Насцярожаны чалавек ходзіць каля хаты і не адважваецца ў яе ўвайсці.

У каганцы гарыць лучына, ад яе хісткага святла па сценах курнай хаты скачуць цені. За сталом у белай палатнянай кашулі сядзіць каржакаваты, шырапачы гаспадар хаты Сымон Місцла (Антук Крыніца). Ён сядзіць моўчкі, пыхкаючы люткай і слухае сына Аляксея (Аляксандр Ільінскі), што вярнуўся з мястэчка. І ўсе, хто ў хаце, хто прыйшоў на пасядзелкі, яго слухаюць.

— Ён уцёк з катаргі і зараз ходзіць тут у наваколлі, шукае прытулку, а за ім жандары, як ганчакі!.. Калі схопіць — дзвесце бізую, а вытрымае, дык зноў на катаргу...

Усе жахліва ахаюць, хрысцяцца. Папера прыйшла ў воласць, пісар паказаў, дальбог, лавіць катаржаніна ўсім, напісана, і ў паліцыю, а то штраф...

Раптам зарыпелі дзверы, і хрыплы голас ледзь вымавіў:

— Пахвалены ў хату! — незнаёмы зняў капялюш.

— Навекі вечныя, — у адказ.

— Дзвольце пасядзець крыху ў цяпле падарожніку, акалеў, знядужаў, такая завіруха...

Гаспадар моўчкі кінуў галавою. Незнаёмы прысеў на лаўку каля гарачай печкі. Быў ён вельмі худы, у доўгім чорным дзіравым сурдуце, суконныя штаны, запраўленыя ў высокія боты, матляліся на яго нагах нібы ануцы на плоце. Толькі востры, як у рысі, твар, аброслы рудым шчачінем, ды пранізлівыя вочы гаварылі аб жалезнай волі і рашучасці незнаёмага. У нечым ён нагадваў Раскольнікава пасля забойства старой. (Ролю Падарожніка выконваў Фларыян Ждановіч). Трагедыя прагучала сцэна, дзе

МІНСК СЯРЭДЗІНЫ 20-х ГАДОЎ...

Цімох СЯРГЕЙЧЫК,
народны артыст БССР

Мастацкі савет Першага БДТ. Злева направа (першы рад) — В. Галіна, Е. Міровіч, Л. Ржэцкая, Я. Дыла (дырэктар), Я. Рамановіч; другі рад — А. Марыкс, У. Патапаў, У. Крыловіч, А. Церах, С. Мышка, Б. Платонаў.
(Архіўны здымак).

ЧАЛОМ ТАБЕ, ПАБРАЦІМ

Чытаю якіх пяць радкоў у «Тэатральнай энцыклапедыі» пра свой тэатр, а думаю і пра Першы БДТ, пра купалаўдаў. Прывяду гэтыя радкі: у тэатры імя Я. Коласа «...са спектакля «Разлом»... пачынаецца барацьба за сцвярджэнне рэалізму. У гэты час у тры актыўна працавалі А. К. Ільінскі, П. С. Малчанаў, К. М. Саннікаў, М. А. Міцкевіч, С. М. Станюта, Ц. М. Сяргейчык, А. П. Радзюльска, М. С. Бялінская, Р. М. Кашальніцава, Л. І. Мазалеўская, Я. К. Глебаўская, А. І. Лагоўская, М. І. Сянько і інш.». Сапраўды, мы калісьці былі адданымі і сталымі салдатамі таго падраздзялення беларускай сцэнічнай культуры, якое называлася Другі БДТ. Кожны з нас нешта зрабіў для свайго калектыву. Толькі перабяршыце гэтыя прозвішчы — колькі з названых акцёраў і рэжысёраў потым звязалі свой лёс з Першым БДТ, увайшлі ў купалаўскую трупку і прынеслі ёй добры плён!

Або ўспомніце драматургаў — ад выпрабаванага ветэрана Кандрата Крапівы да маладога Анатоля Дзялендзіка — і тут абодва беларускія тэатры мелі агульных аўтараў. Мы разам паглыбляліся і паглыбляем у жыццё, каб даць вобразны малюнак яго, каб раскрыць сродкамі сцэнічнага мастацтва яго дыялектычна супярэчлівыя працэсы.

Так, Акадэмічны тэатр імя Я. Купалы і Беларускі дзяржаўны тэатр імя Я. Коласа — пабрацімы. Таму і юбілей, 50-годдзе з дня нараджэння купалаўскага — гэта хваляючая падзея для нас, коласаўцаў.

У нашай дружбе і нашых узаемаадносінах не ўсё, вядома, было роўным. Здаралася, мы «перахоплівалі» адзін у аднаго рэпертуарныя навінкі, раўнавалі акцёра або актрысу, калі тыя былі перабежчыкамі, спрачаліся адносна гастрольных маршрутаў. Прыкра бывае назіраць, як такія адметныя па творчым паходжанні, і па стылях прыхільнасцяў калектыву, здараецца, паўтараюць адны і тыя ж прыёмы раскрыцця драматургічных твораў. Гэта насцярожвае — а ці не губляем мы прыкметы непаўторнага аблічча, без чаго тэатр не можа дастойна выконваць сваю мастацкую місію!

Але пераважае нешта высакароднае, патрэбнае абодвум тэатрам. Гэта ж так хораша — жыць у мастацтве, адчуваючы плячо пабраціма! Нам, коласаўцам, радасна бачыць высокую сцэнічную культуру лепшых спектакляў і таленавітых майстроў Акадэмічнага тэатра імя Я. Купалы. Мабыць, не выпадкова напісалася ў мяне слоўца «лепшых». Ніякі юбілей не дае права нам, дзеячам тэатра, супакойвацца і закрываць вочы на тое, што было зроблена ніжэй нашых магчымасцей. А купалаўцы ўдвай ў адказе перад народам — гэта ж акадэмічная сцэна.

Ад імя коласаўцаў змыч ім і ў гэтыя дні быць патрабавальнымі да сябе і добра ўзважыць свае здабыткі і свае страты, каб далей рухацца больш упэўнена. А гэта не так лёгка, бо старая гвардыя славуных чарадзей сцэны саступае месца моладзі. І моладзь трэба выхоўваць у духу лепшых традыцый беларускай тэатральнай культуры. І не толькі на станоўчым прыкладзе, а і на праліках і недахопах. Тэатр, які ведае і выучае свой вопыт, умее ачысціць зерне ад паловаў, упэўнена глядзіць і ў заўтра. Спадзяёмся, што купалаўцы цяпер ажраз і складаюць такі калектыв.

Чалом табе, тэатр-пабрацімі! Зычым ясных вяршынь наперадзе і аддаём нізкі беларускі паклон тым, хто стварыў тваю славу і твой гонар, хто выводзіў цябе на шырокі абсяг творчасці — праўдзівай, народнай, партыйнай.

Міхаіл ДЗЯНІСАЎ,
народны артыст БССР

ТАК ТРЫМАЦЬ!

Першы Беларускі дзяржаўны драматычны тэатр, народжаны ў агні рэвалюцыі і грамадзянскай вайны, 14 верасня 1920 года, заваяў аб сваім існаванні. Чырвоны лісток у календары беларускай культуры!

Падумайце — у рэспубліцы, у якой да рэвалюцыі была пад забаронай беларуская мова, дзе цакалася беларуская нацыянальная культура, адкрыўся тэатр. Тэатр не толькі загаварыў на мове свайго народа, на сцэне ажылі яго героі, вясёлыя і дасціпныя, дужыя і смелыя. Адна за другой з'яўляюцца п'есы «На Купалле», «Вяселле», «Каваль-важода», «Машка»...

Я не збіраюся гартаць гісторыю тэатра. Мяне хвалявалі і хваляюць сустрэчы з акцёрамі і рэжысёрамі, з спектаклямі гэтага чудоўнага калектыву. Высокая культура акцёрскай працы здзіўляе і радуе.

Так здарылася, што з адным з рэжысёраў гэтага тэатра, Л. Літвінавым, лёс звёў мяне яшчэ задоўга да адкрыцця тэатра. Было гэта ў 1917—18 гадах у гімназічным драматычным гуртку. Тады гэта быў проста Лева Гурзвіч. Ігралі мы пад кіраўніцтвам буйнейшага, як тады гаварылі, правінцыяльнага акцёра і рэжысёра Мікалая Балеслававіча Кайсарава. Было гэта ў горадзе Балашове, Саратаўскай губерні, куды ён трапіў як бежанец.

А праз колькі гадоў нечаканая сустрэча ў Мінску. Я ўжо артыст Беларускай опернай студыі, ён — вядомы рэжысёр. Тады і пачалася мая любоў да трупы купалаўцаў. Я палюбіў гэтых людзей за шчырасць пачуццяў, што пануе на сцэне, за самаадданасць, з якой артысты робяць сваю справу. Тады я, зразумела, не ведаў, што мне дзевяццацца праўдзівых побач усе пяцьдзесят гадоў, стаць сведкам узлётаў тэатра, разам дажыць да такіх часоў, калі яму будучы апладзіраваць у Маскве. Ну, і, канечне, не ўяўляў, што ён будзе Акадэмічным, а многія дзяўчаты і хлопцы, якіх ведаю, — народнымі артыстамі СССР.

А тады я ўсім сэрцам палюбіў «Паўлінку» з яе першымі выканаўцамі. Захапіла мяне беларуская сцэна. І цяпер, праз шмат гадоў, не магу без хвалявання ўспамінаць Ул. Крыловіча ў ролі Мароза і Ул. Уладамірскага ў ролі Цыганка ў п'есе «Гута» Р. Кобеца. А хіба можна забыцца на такіх рэжысёраў і акцёраў, якія, на жаль, не ўдзельнічаюць разам з намі ў свяце, як Г. Грыгоніс, М. Зораў, К. Саннікаў, Г. Глебаў, Б. Платонаў. Перад памяццю іх мы нізка схільнем галовы.

Гэтыя выдатныя артысты зрабілі моцны ўплыў не толькі на тых, хто працаваў побач з імі, а і на нас — артыстаў опернай сцэны Беларусі. І ў юбілей тэатра мы ад шчырага сэрца гаворым купалаўцам: «Так трымаць!»

«Так!» — маючы на ўвазе тыя шчаслівыя часы ўзлётаў, калі тэатр уздымаўся да вяршынь, вартых яго высокага звання Акадэмічнага. Хай і надалей тэатр будзе патрабавальны і прынцыповы, каб мець права заставацца правафланговым, на якога раўняліся б усе тэатры рэспублікі.

Так трымаць!

11.IX.1970.

ТЭАТРУ ІМЯ ЯНКІ КУПАЛЫ — 50

ЗАЎСЁДЫ...

Сымон пазнае ў Падарожніку свайго старэйшага сына...

Спектакль «Рысь» паставіў Ф. Ждановіч паводле сваёй інсцэніроўкі твора Элізы Ажэшкі «Зімовы вечар».

РЭПЕТЫЦЫЯ

...Гараць газыкі. Электрычнасць дадуць толькі вечарам, на спектакль. На сцэне поўна ўдзельнікаў, рэпетыруюць другі акт «Паўлінкі». Апрача штатных, запрошаныя студысты з клубу, з самадзейнасці — вечарынка ў Крыніцкіх павінна быць як на вялікай сцэне. Паўлінка — Ліда Навахацкая, зухаватая дзяўчына, пяе, танцуе, здэкаруецца з фанабэрлівага пана Быкоўскага — Фларыяна Ждановіча. Крыніцкі — Антук Крыніца стараецца ўлагодзіць іх: трэба ж дачку некаму замуж выдаць. Сусед Пустарэвіч — Генрых Грыгоніс — пасмейваецца з аднаго і другога, у яго — «свой розум ёсць спрытны»!

Гоман, песні, танцы, пагулянка выходзяць адмысловыя.

ПРАЗ НЕНАЛКІ ДЗЁН

Зала палае агнямі — прэм'ера «Паўлінкі» на вялікай сцэне. Гледачоў поўна, рышад креслы, сядзіць па двое. У цэнтральнай, былой губернскай ложы, абабітай малінавым аксамітам, аўтар камедыі Янка Купала. Жонку, цёцю Уладзію, як звалі яе ўсе, пасадзіў наперад, сам з-за яе плячэй прыглядаецца да публікі. Гледачы спачувалі прывабнай Паўлінцы, ад душы смяяліся з фанабэрлівай пыхі паўпанка Быкоўскага, апладзіравалі Пустарэвічу за яго трапныя жарты. У канцы спектакля наладзілі авацы, выклікалі аўтара, але Купала не выйшаў.

Пасля спектакля, па дарозе дадому, ён гаварыў:

— Я ж не акцёр, што мушу выходзіць на апладысменты...

Мяркуючы па настроі, Купала быў задаволены пастаноўкай. Ён ішоў лёгкаю ходою ў палатняных, на вярвочных падэшвах, чаравіках, памахваючы тонкім прыгожым кіжком з манagramамі. Кожны, хто быў яго блізім слэбрам, прыбіваў на кіе свая сэрбную памятку-манagramу; гэта было ў модзе, таксама, як і шырокі пояс з металічнымі спражккамі і нашытымі на ім скуранымі кішчэнкамі для гадзінніка і сцізорына. Пояс зграбна ахінаў у талі парусінавыя штаны і часуючую кашулю над сінім пінжаком.

Была сярэдзіна верасня. Мы ішлі па зялёнай зацішнай вуліцы (цяпер імя Янкі Купалы) і з усіх бакоў ад пахучых агародчыкаў курэў лёгкі водар.

Купала запрасіў усіх да сябе «на шклянку гарбаты».

Паглядзець спектакль прыехала многа сваякоў Купалы і цёці Уладзіі, як водзіцца, не з пустымі рукамі прыехалі. На сталае з'явіліся і вэнджаньы

кілбаскі, і падсунаны сыр, і яечня са скваркамі, і гарачая бульба, і нават бутэлька польскай «вудкі выбаровай», якую дасталі недзе ў спекулянтаў. Фларыян акуратна разліў усім па чарцы і крыху пакінуў у бутэльцы, як ён казаў, Янку на апахмел. Купала запратаставаў:

— Разлівай да канца! Не за тое бацька сына біў, што піў, а за тое, што апахмяляўся!

Усе былі радасна ўзбуджаны. Ішоў 1920 год, і «банкет» быў на той час проста шыюўны. Гаманілі, спявалі і гаварылі, гаварылі, гаварылі... Ждановіч расказваў Купалу пра новую пастаноўку «Раскіданага гнязда», у якой не будзе ні містыкі, ні сімволікі, а Незнаёмы стане ўсім знаёмым. Усе пазнаюць у ім рэвалюцыянера, які прыйшоў падумаць сялян на барацьбу за волю.

У невялікай зале было цесна. Я выбраў момант і ціха шмыгануў за даверы, але ў сенцах наткнуўся на сабаку. Я спалохаўся і ўціснуўся ў кут. Раптам дзверы адчыніліся, высвятліўшы сенцы. Купала крыкнуў:

— Рэкс, на месца! Хто тут? Ты куды, хлопца?

— Хачу да хаты, пара і меру ведаць.

— Як да хаты, калі на сталае яшчэ талеркі не прыбраныя. Ты мне ўсіх гаспей да пары падымеш.

ІМПРАВИЗАЦЫЯ

Генеральныя рэпетыцыі, як заўсёды, доўгія і нудныя. Сядзець даводзіцца часам да поўначы, а то і да раніцы, затрымліваючы пастаноўкі дэкарацый, манцёрку спектакля. У акторнях у перапынках шумна і весела, збіраюцца акцёры, гамоняць, расказваюць розныя гісторыі.

Крыловіч не любіў шуму-гаму, бесталкоўшчыны, нястрымнага рогату ад анекдотаў, ён заўсёды сядзеў каля акна ў акторні, засяроджаны, маўклівы, рыхтуючы сябе да наступнага выхаду. Адпачываць яму дапамагала музыка. Каля яго на шырокім падаконіку стаяў баян, ляжала гітара, але часцей за ўсё ён браўся за самаробны музычны інструмент з доўгай плані і нацягнутай на яе струны. Грамафонная мембрана і гукарэзанатар з ражка ад тагачаснай тэлефоннай трубка стваралі гук. Уся гэтая музычная прылада ўстанавлівалася паміж ног і заціскалася наленямі, каб не хіталася. Вібруючы палцамі струну, Крыловіч вадзіў па ёй звычайным смычкам ад скрыпкі і струна паяла. То ціха, ледзь чутна, нібы шэптам, то пранізліва, як нейкі крык душы... Я любіў слухаць яго імпрывізацыі і чытаць. Мы сядзелі побач у акторні.

Як увайшоў Курдзін і прысеў у куточку, мы нават і не заўважылі, захопленыя кожны сваім. Раптам музыка абарвалася, і Крыловіч ускрыкнуў:

— Міця, галубок, што ж ты маўчыш! Сядзіш і не зварахнешся, нібы ціле тут і няма!

[Заканчэнне на 6-й стар.]

СУСЕДСТВА ДОБРАЕ, КАРЫСНАЕ

Калі работнікі мастацтва гавораць адзін пра аднаго, што яны працуюць побач, — гэта не толькі геаграфічнае абазначэнне месца нашай службы. Творчае суседства ўзбагачае, пашырае артыстычныя погляды, вучыць, калі хочаце, ставіць — не фармальна, зразумела! — пэўныя задачы перад намі. Бо побач ідзе імпульсіўнае творчае жыццё, разгортваюцца новыя старонкі ў заўсёды прывабнай і таямнічай кнізе мастацтва сцэны. Дзяржаўны Рускае тэатр імя М. Горкага жыве побач з Акадэмічным тэатрам імя Я. Купалы. І гэта суседства таксама пэўна з'ява ў мастацтвае драматычнай сцэны ў рэспубліцы.

Вядома, можна — хай сабе і вельмі ўмоўна — вызначыць адметныя задачы нашых творчых калектываў. Рускае сцэна перш-наперш заклікана прапагандаваць выдатную класіку, ствараюць асілкамі рускай драматургіі і прозы, знаёміць гледача з вопытам і дасягненнямі рускай школы акцёрскай ігры. І мы гэта робім, аддаючы такой высакароднай мэце ўсе свае ўмельства. Як атрымліваецца — меркаваць гледачу, нашай грамадскасці.

Пра тэатр, які цяпер мае такую зайздросную рэпутацыю, што ўбірае ў сябе акрыленае слова «купалаўцы», гаварыць можна многа. Ён — сапраўдны тэатр, а гэта азначае, што ўсё цяжкае і радаснае, уласцівае працы актёра наогул, ведае гэта чудодзейная трупка адмысловых майстроў сваёй справы. Мы глядзім спектаклі купалаўцаў і...

Думаецца, адразу ж захапляемца! Не, спачатку артысты рускай сцэны «прапускаюць» свае ўражання праз фільтр сваіх думак пра тую або іншую п'есу, пра тое, як трэба іграць у ёй ролі. А потым...

Потым рускія артысты часцей за ўсё аддаюць належае высокаму і самастойнаму мастацтву беларускіх калег. І шэдэўр заўжды будзе шэдэўрам. Спашлёма на прыклады апошніх часоў — «На дне», «Апошняя ахвяра», Горкі і Астроўскі, Сацін і Тугіна, Бубнаў і Міхееўна, Акцёр і Дульчын... Ну, каму ж ведаць, як не нам, што гэта за людзі і як іх трэба паквацаць на сцэнічных падмостках! А купалаўцы робяць гэта нежак свабодна, самастойна, нібы і не было ніякіх іншых трактовак, як тыя, што прапануюцца выканаўцамі ў беларускай версіі гэтых п'ес. Так працуюць мастакі. Не, яны не адмаўляюцца ад традыцыі, яны іх па-свойму асэнсоўваюць і ўносяць нешта непаўторна індывідуальнае.

Нас узрушае маштабнасць, якую яны ўнутрана глыбока нясуць у «Людзях на балюце» Меленка, дзе скрываюцца страсці людзей, зацягнутых у вяр падзей сусветнага значэння. У святле рампы беларус на сцэне Акадэмічнага тэатра імя Я. Купалы набывае рысы непаўторнага характара. І слухаць, слухаць хочацца гэтую малюўчую і сакваітую мову, на якой можна перадаць усё багацце чалавечай душы.

Яны — ўмельцы. Яны — шукальнікі. Яны — мастакі. І добра, што купалаўцы такія.

Тэатр пачынаў сваю дзейнасць, маючы не толькі драматычную групу, але свой аркестр, спеік-вакалетаў і свой балет. На адмысловы тэатр аматэраў, першая харэаграфічная група Першага БДТ, якую можна лічыць адной прафесійнага балетнага мастацтва Беларусі. Аляксандравіч ставіў балеты класікаў і разам з Я. Марквічам падрыхтаваў першы беларускі харэаграфічны спектакль «Лінейскай почы».

У першым радзе (злева направа) — Ларыса Аляксандравіч і Софія Вярлова; у другім — Гіда Іоселева, Бася Кантаровіч, Канстанцін Андрэевіч Аляксандравіч, Тася Гур'яновіч і Юлія Хіраска; у трэцім — Тамара Удупапа, Ганна Кізіна, Лізавета Злотніцкая і Ганна Глушчэкова.

(Архивны здымак).

А Ё СЭРЦЫ ЗАЎСЁДЫ...

[Заканчэнне. Пачатак на 4—5 стар.]

— Я слухаю, іграй, іграй...
— Ды не, што ты, якая гэта ігра. Так, час баўлю. Прышоў нагаджаець рэпетыцыю «Місбургія»? Напсаў жа ролю, каб ты спруцяеў. Сідзі вась і чакай выхаду. А выйдзеш на сцэну і што? Іграць, няма чаго. Шчураў, намандзір палка, а іграе хто — камузвода Дыбаў, га?

Курдзін сарамліва ўсміхаецца, нібы просіць прабачэння.

— Ну добра, добра, — не бянтэжся, не ўсе ж ролі могуць быць выдучымі; першы план, можа быць і другі, і траці. На, вась-сыграй, паварушы душу, а мы з Жэнікам паслухаем. — Крыловіч наставіў на калені Курдзіну баяні і расшліў на ім раменьчык.

— Ды не, што ты?.. — не вельмі ахвотна, але і не катэгарычна запрэчыў Курдзін.

— Іграй, загадваю, я ўсё ж вышэй за цябе чынам...

Крыловіч сцягў над драматургам высокай дужы, у вайсковы па ролі форме, і зухавата глядзеў у ціхія вочы Курдзіна. Быў ён вельмі сціплы, ваенны чалавек Курдзін, з тонкай, ветлівай усменкай на твары, але п'есу напсаў бурную, палымную, поўную агню і страсцей, поўную тугі па нечым далёкім, але дарогім, па страчанай рамантыцы і няздасягненых марак.

Курдзін працуў клавійны баяна, прайшоўся па іх і не ўтрымаўся, зайграў лобімі: «Не браці мена, родная». Баяні скардаўся, гаварыў аб нечым, трывожна душы, выпручаў не рашіў надоўга. Мы сядзелі з Крыловічам і моўні слухалі. Рантам Курдзін змяніў рэгістр і з задумленай задумшавай музыкі перайшоў на зухаватую цыганскую — «Ту балвал», пасля на «Цыганячку». Настрой адразу ў нас змяніўся. Хацелася евакацы і палцы.

— Пушнін любіў цыганскае, — нібы апраўдваючыся ў нечым перад намі, сказаў Курдзін. — І Рахманіаў, і Верна Камісаржэўская. Назват Леў Талстой. — Курдзін уздыхнуў. — Як без яе жыць, без музыкі?.. Помню ў грамадзянскую наш эскадрон спыніўся ў былым панскім майнтэ. Дом згарэў, а каменныя канюшы засталіся. Заходжу, гляджу ў кутку стаць раіль, накрыты брыянтам. Надыймаю вечна — «Бехштэйн». Пытаюся, іграе хто? Іграе, кажуць панскія кофохі, настаўніца, што з горада прыехала. Дом гараў, бандыты нападзілі, а раіль мы выцігнулі, сюды наставілі, надта ж хораша на ім пані іграла.

Ну, баяні я любію, а раіль — не па Ярому шапка. Пайшоў у сляю, адшукаў настаўніцу, прывёў у канюшыну, прагну: пайграйце, калі ласка. Не куражыцца, села, іграе, Хораша іграе, коні, і тыя прыдзілі. Байцы паселі паўкруг, заслухаліся.

— Вось гэта музыка, царская! — гаворыць адзін вусаты конармеец. — Над такую музыку і памерці не страшна.

— А ты чуў, Яўхім, што калі зайграюць над зыткамі пад вкатухай, дык куранты хутчэй на свет выла-

зяць, шкарлушкі — прадзяўбуць і слухаюць, іі-богу!

— Эх, хоць бы хутчэй адваяваць ды дахаты, — уздыхнуў гарманіст Міхаленка. — Кош мой «Пан» з баянама каго хочам прыме, а без музыкі толькі мне слухае...

— Цінай вы! Памаячыце! — зашыналі гавалерысты.

Доўга яшчэ іграла настаўніца і Шапава, і Гішку, і Чайкоўскага. Сядзелі байцы, слухалі і кожны марыў аб сваім. А калі скончылася музыка, надняўся гарманіст Міхаленка, уздыхнуў на ўсю канюшыну і сказаў:

— Такую музыку памаячыцца толькі слухаць...

Потым гэта ўсё было сцэнай у адной з п'ес Курдзіна.

СУСТРЭЧЫ

Успамінаецца вайна, Выхлякалі з Томска ў Маскву па справах тэатра. У ЦК КПБ рашылі паслухаць маю п'есу аб партызанках «Паленука». Было гэта ў кабінцеце П. К. Панамарэні ў штабе партызанскага руху. Ён распытаў, як мы жывём у далёкай Сібіры ў эвакуацыі і напрасіў прабачэння, што не можа аддаць больш часу, бо — ён глянуў на гадзіннік — за раз Абрэсімаў павінен прывезці з аэрапорта Алену Мазанік, якая падлажыла міну пад мінескага гаўляйгэра фон Куба.

Аб гэтым выдатным подзвігу беларускай дзяўчыны мы читалі ў Калпашаве ў малейшай тамашняй газетцы Нарыйскага краю, куды ездзілі на гастролі.

— Баюся, каб я не перахапілі. Усё ж таі гэта наша работа! — сказаў ён не без гонару. — Сёння вечарам я прадстаўлю яе ў Крамлі, а заўтра мы пачытаем ваму п'есу ў мяне на Арбаце. Тут чытаць немагчыма, не дадуць звані.

Мы выйшлі ў прыёмную, а насустрач устаў з крэсла Кузьма Чорны. Я паспеў толькі паціснуць яму руку і моцна абняць. Мы гораца пацалаваліся, і ён, напрасіўшы пачакаць яго, увайшоў у кабінет Панамарэні.

Я і не абіраўся хутка ісці адсюль, са штаба партызанскага руху, дзе ўсё было так хваляюча цікава і здавалася, што кожны чалавек, усе, хто там быў, вельмі знаёмы, усе мінескі. Да таго ж я цвёрда вырашыў наглядзець на нашу геранію. Я ўяўляў яе сабе невысокай, светлавалосай, з яснымі шэра-блакітнымі вачыма, ну, адным словам, такой, як Алеся Александровіч. А ўвайшла высокая чарнявая жанчына, захаваная ў дэплову баваўняную хустку. Абрэсімаў «перадаў» яе сакратарцы, а сам пайшоў у кабінет да Панамарэні. Неўзабаве Кузьма выйшаў, сказаў шэптам: «Пытаўся пра здароўе, над чым працую і ці няма якой патрэбы».

Мы былі пайнілі па калідоры, але я параў Кузьму вярнуцца ў прыёмную, нібыта ён нешта там забыў, і тым часам глянуць на жанчыну з працізлівым зрокам, бо гэта Алена Мазанік! Кузьма ліха ахнуў і сунуўся ў прыёмную, але, на жаль, не там узко не было. Таі герой прайшоў міма!

У атэлі «Якар», дзе, як тады жартавалі, беларусы былі на жары, жылі да чары да часу, даваўся затрымлівацца, абдымацца, плакаць і смяя-

ца, бо што ні крок — то сябар або знаёмы. Вось Іван Восіпавіч Ахрэмыч, вельмі прывабны і шчыры чалавек. Вось Яўген Карлавіч Цікоцін, мой даўні друг і патхніцель. Кузьма Чорны клікаў яго да сабе на пайвовую чарачку, але Яўген Карлавіч некуды бег. Узляўшы з мяне слова, што я да яго абавязкова прыйду (ён жаму ў слетры), Цікоцін знік. Рантам насустрач нам па калідоры два барадатны дзядзькі.

— Хто гэта? — ледзь вымавіў я ад здаўлення.

— Як хто? — усміхнуўся Кузьма. — Хіба не ведаем? Гэта ж дзед Талан, а другі яго прыяцель, не то сваяк, не то партызанскі сябар. Аі, дзед, дзед! Яго ўжо ўся Масква ведае, прынамсі, усе кандуктары аўтобусаў і трамваяў. Ён ездзіць бясплатна, а калі хто запытаецца пра білет, то шчыра дзівіцца: «Які білет? Хіба ты мяне не ведаеш? Не? Я дзед Талан! Разумен? Януба Коласа чытаў «Дрыгву»? Ну, дык я вась дзед Талан!» Расказаў нам пра свае подзвігі. Мы пытаемся, ну, як там ваявалася з фашыстамі, як немцаў білі? «Ну, як білі, вядома як — па с...!» Незабыўны стары...

А мы доўга яшчэ сядзелі з Кузьмай і нік не маці ўсяго перагаварыць. Успаміналі Дом творчасці ў Пухавічах, тэатральныя сустрэчы, «Бацькаўшчыну», «Грынку»...

— Нічога, — упушчана гаварыў Чорны, — будзем жыць, яшчэ смачней жыць будзем, дай час. Ведаеш, я п'есу задумаў — «Карчма» называцца п'еса будзе. Каля Цімавіч пры радарожжы карчма сцягла старай, яні аплохлы грыб, але людзі яе любілі, абіраліся там і пры каганцы, і пры газе, і пры дзіве-даўчыну — самасвяцільцы, электрычнай лямпаццы. Тры акты будзе ў п'есе. — тры эпохі, а людзі ўсё тыя ж — павакоўныя. Мару, прыйдуць пасля перамогі ў старую карчму на біседу.

Мы сядзелі ўноцемках пры адкрытым аспе. Чорную пацку почы раптам узарваў феерычны выбух вясёлкі. Дужы, як метал, урачысты голас Леўітана біў нібы густы мядзяны звоі: «Нашы войскі вызвалілі Гомель!».

ДЫЯМЕНТ

Вайна даўно скончылася. У адноўленым на высокай ўзросці Мінску мы стварылі спектакль пра беларускіх партызан-падпольчыкаў «Канстанцін Заслонаў», па п'есе А. Маўзона, узлі трагедыйную вышыню ў «Рамеа і Джульеце» Шэкспіра, вяселлі сэрцы гледачоў неўміручай «Паўлінкай». Адноічы пасля літаратурнай канферэнцыі мяне пазнаёмлілі з нашым гаспады — Аляксандрам Твардоўскім і Канстанцінам Сіманавым. Я запрасіў іх абодвух у тэатр, пасадзіў у ложку, а праводзячы пасля спектакля, запытаў, як ім спадабалася «Паўлінка»? Сіманаў узяў рукі ўгору і ўсклікнуў:

— Цудоўна!
Твардоўскі быў усхваляваны, нібы паварушылі яго нешта далёкае, дарогае...

— Гэта — не спектакль, гэта — дыямент мастацтва! — сказаў ён.

ТАТРУ ІМЯ ЯНКІ КУПАЛЫ — 50 ТАТРУ ІМЯ ЯНКІ КУПАЛЫ — 50

ЖЛОБІНСКАЯ фабрыка мастацкай інкрустацыі. Ля сцен — металічныя сусыльныя шафы. Адчыняю дзверцы адной з іх — якое характэрна фарбаў, адценняў! Якая вытанчанасць і арыгінальнасць форм! Стаю, зачараваны сонечным, бурштынавым ззяннем, ярка-жоўта-зялёна-чорна-бела-сінім малахіту, багатым на розныя адценні блыскам густой узорчатай шмы, блыткам расінак бірузы...

ўзорах, створаных мастакамі, інкрустуюць саломкай пано на папярэньных дошках, ствараюць розныя кампазіцыі. Але ўсе-такі галоўныя дасягненні і народных умельцаў, і мастакоў-прафесіяналаў — у мініяцюры.

У сучасных сувенірах, якія нагадваюць пра старажытныя промыслы, выкарыстоўваюцца перш за ўсе народныя арнаменты і сюжэты. Пры-

але набор стылізаваных колераў, фігурак, каёмкаў тут настолькі складаны, што яго можна параўнаць з карункамі або вышыўкай.

Мядовыя, бурштынавыя колеры густоюна спалучаны з ружаватай, белай, жоўтай дошкай на пано, прапанаваных мастакамі Аляксеем Лебедзевым і Уладзімірам Басалыгам. Сюжэты мастакі бяруць у асноўным з фальклору, таму такія

швамі, набранымі наўскас, выкладзены конус кургана. Сам жа жоўта-залацісты шпіль адкачаны больш вузкімі і доўгімі сегментамі, якія падкрэсліваюць стройнасць і вышыню.

Аднак нельга не сказаць, што, празмерна захапляючыся колерам, мастакі часам «перабіраюць». Буйныя шкатулкі-куфры часам расфарбоўваюцца так страката, што губляецца сам малюнак. А яркія (пярэ-шасці колераў) сегменты саломкі глушаць самі сябе. Відаць, колер, які пры інкрустацыі саломкай узбагачае матэрыял, павінен выкарыстоўвацца ашчадна, з густам.

Шкодныя таксама залішня дэталізацыя жанравых малюнкаў, перагружанасць кампазіцыі словамі, лічбамі. Не заўсёды гэтыя прыёмы апраўданы. Часцей яны разбураюць умоўнасць і дэкаратыўнасць, арганічна ўласцівыя інкрустацыі.

Майстар-інкрустатар, хоць перад ім, як правіла, ляжыць эталон-узор, усё-такі павінен быць мастаком: ад яго чутця, густу залежыць вельмі многае. У цэлу Жлобінскай фабрыкі мастацкай інкрустацыі больш як во семдзесят чалавек інкрустатараў. У асноўным — моладзь, дзяўчаты. У многіх ужо выпрацаваны свой стыль. Вось дзве нібыта аднолькавыя і па форме і па малюнку шкатулкі, аднак, на адной з іх радкі ўкладзены шчыльна, чыста, колеры падабраны яркія, чоткія. А на другой лягчэй знайсці няроўнасці, шурпатасць, але дзякуючы якасц гэтаму малюнак атрымаўся матэрыяльным, больш лірычным.

Інкрустацыя саломкай — маладая галіна ў дэкаратыўным мастацтве Беларусі. Але яна ўжо набыла папулярнасць. Вялікая заслуга ў гэтым майстроў-інкрустатараў Жлобінскай фабрыкі,

Л. ПРАКОПЧЫК.

**ПАЧАЛАСЯ ПАПІСКА НА ГАЗЕТЫ
І ЧАСОПІСЫ НА 1971 ГОД**

Калі вы цікавіцеся беларускай літаратурай —

ПАДПІСВАЙЦЕСЯ НА ГАЗЕТУ «ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»!

На ле старонках вы зможаце прачытаць артыкулы на самых надзейных праблемах, што стаяць перад нашай літаратурай: рэцэнзіі на новыя кнігі беларускіх пісьменнікаў, вершы, апавяданні, апавесці, зможаце прачытаць нарысы пра вядомых празаікаў, паэтаў, драматургаў.

Калі вы цікавіцеся беларускім тэатральным мастацтвам, музыкай, кіно —

ПАДПІСВАЙЦЕСЯ НА ГАЗЕТУ «ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»!

Тут вы знойдзеце шмат цікавых матэрыялаў з гісторыі беларускага сцэнічнага мастацтва. Даведаецеся пра тое, што сёння робіцца ў тэатрах рэспублікі, на кінастудыях, тэлебачанні, у музычным свеце. Каа-ліфікаваныя крытыкі пададзюцца з вамі думкамі пра шляхі, якімі ідзе беларускі тэатр, раскажуць, чым займаюцца вашы любімыя рэжысёры, акцёры, кампазітары.

Калі вы цікавіцеся беларускім выяўленчым мастацтвам, архітэктурай —

ПАДПІСВАЙЦЕСЯ НА ГАЗЕТУ «ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»!

З нумара ў нумар тут друкуюцца артыкулы, рэцэнзіі, нарысы. Закранюцца праблемы, што стаяць перад беларускімі жывапісцамі, скульптарамі, графікамі, архітэктарамі. Вы зможаце пазнаёміцца з творчай лабараторыяй мастака, даведацца, якім будзе ваш горад, убачыць рэпрадукцыі з новых карцін, малюнкаў, скульптур, створаных беларускімі мастакамі.

Калі вы працуеце ва ўстанове культуры —

ПАДПІСВАЙЦЕСЯ НА ГАЗЕТУ «ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»!

У ёй вы знойдзеце адказы на пытанні, што вас хваляюць. Зможаце даведацца пра вопыт, накоплены вашымі калегамі, пра тое, што робіцца ў клубах, дымах культуры, бібліятэках, кнігарнях. Зможаце прачытаць нарысы пра народных умельцаў, пра традыцыйныя беларускія рамствы, пра помнікі нашай культуры, гісторыі, архітэктуры.

Газета «ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА» выходзіць адзін раз у тыдзень, кошт падпіскі на месяц 35 кopeек.

**ПАДПІСВАЙЦЕСЯ НА ГАЗЕТУ
«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»!**

А ФАРБЫ ДАЕ ПРЖЫШЧА...

Гадоў трыццаць — сорак таму драўляныя куфры розных фасонаў і памераў, з плоскімі і выгнутымі вечкамі яшчэ былі ў беларускіх хатах. У гэтых куфры клалі палатно, ручнікі, поспідкі, святочнае адзенне. З пажылым куфрам маладая пераезджала да мужа. Цяпер куфар — анахронізм. Выкарыстоўваюць узоры з вырабаў народнага промыслу, прыставаюць яго да патрэб сённяшняга дня першымі прапанавалі, бадай, мастакі-прыкладнікі і народныя умельцы. Так і з'явіўся сённяшні міні-куфар, сувенір.

Памеры, прапорцыі куфры-шкатулкі вымагалі творчага асэнсавання старых узораў. Найбольш удала гэта выйшла ў мастацкай інкрустацыі саломкай.

Саламяныя лубкі, корабы, усялякія фігуркі і лялькі, здаўна вядомы беларусам. А вось інкрустацыя саломкай прыйшла да нас нядаўна.

Серыйны выпуск такіх вырабаў пачалі пянаццаць гадоў назад жлобінскія умельцы Міхаіл Васільевіч Дзегцярэнка і яго жонка Вера Мікалаеўна.

У апошнія гады інкрустацыя саломкай выйшла за межы чыста прыкладнага значэння. Так, на Жлобінскай фабрыцы па-

стасуюцца да іх малюнкi з тканін, вышывак.

Багатыя беларускія народныя арнаменты застаюцца як бы эталонамі і пры стварэнні новых сюжэтаў. На вечках і гранях шкатулак усё часцей паяўляюцца сучасныя жанравыя або сімвалічныя малюнкi, аднак нацыянальны арнамент, як правіла, акаймоўвае малюнак, завяршае кампазіцыю.

Майстры-інкрустатары выкарыстоўваюць жытнюю саломку дзесяцідванаццаці колераў, раскладваючы прывычны «саламяны» тон на багату гаму адценняў — ад медна-жоўтага, да лімоннага, малочна-белага і нават блакітнаватага. Для большай выразнасці, для кантрасту саламяную стружку кладуць на чорны або карычневый грунт. Квадраты, выцягнутыя прамавугольнікі, ромбікі свабодна кладуцца на клейкую паверхню, утвараючы арнаменты, малюнкi, каёмкі.

Да гэтага часу Жлобінская фабрыка мастацкай інкрустацыі выпускае шкатулкі-куфры, вечкі і грані якіх упрыгожаны адным строім, як зала-тое па чорным шыцце, геаметрычным арнамен-там. Другія шкатулкі таксама інкруставаны непафарбаванай, амаль аднаколернай саломкай,

казачныя і іх «героі» — «Сыноч з кулачок», «Бондар Васіль», «Ганар Лявон», «Дударык», «Юрачка». Усе яны заха-валі саой традыцыйны вобраз і засталіся ла-тычнымі, задушэнымі, як і ў народных казках і песнях.

Паступова высветліла-ся, што жытнюю салом-ку можна і пафарба-ваць. Апрача таго, аказа-лася, што анілінавыя фарбы не змываюцца, не выгараюць на салом-цы шмат гадоў. Так па-літра інкрустатараў яшчэ больш узбагачылася, па-шырылася, і зноў ва ўжытак перш за ўсё увайшлі самыя характэр-ныя для народнага ткац-тва і вышыўкі колеры — яркія, сакавітыя, зялёны, чырвоны, блакітны. Ажы-лі, зайгралі арнаменты, выразнейшыя сталі ма-люнкi.

Асаблівай увагай да колераў, да яго выразнас-ці вылучаюцца інкруста-цыі Міхаіла Дзегцярэнка і, які распрэцаваў і пра-панаваў для серыйнай вытворчасці юбілейныя шкатулкі «Музей Лені-на», «Лямпачка Ільіча», «Крэйсер «Аўрора». Гэ-тыя работы мастацкі се-вет фабрыкі адзначыў першай прэміяй.

Лакальная, прыгожая шкатулка Валінціна Коч-кі «Курган славы», Дробнымі малахітавымі

**Мацей Юзэф
КАНАНОВІЧ**

**ЗЯМЛЯ
АДАМАВАЙ
МАЛАДОСЦІ**

У ПАЧАТКУ гэтага месяца ў Белару-сі гасціў вядомы польскі паэт, пра-знік і перакладчык беларускай літаратуры на польскую мову Мацей Юзэф Кана-новіч. Госць наведаў Саюз пісьменнікаў Бе-ларусі. Адбылася невялікая, сардэчная гу-тарка, абмен думкамі аб развіцці бела-руска-польскіх літаратурных сувязей, узаемных перакладаў і супрацоўніцтва. Мацей Юзэф Канановіч паведаміў на-шым літаратарам прыемную навіну: у Лодзінскім выдавецтве знаходзіцца ў вы-творчасці «Анталогія беларускай паэзіі» і яно ж мае намер выдасці ў бліжэйшы час «Анталогію беларускай нававы.

Прапануем увазе чытачоў тыднёві-ка два вершы польскага гасця ў пера-кладзе на беларускую мову.

Калі б ні прыпаў я да струн
Тваіх кніг,
Поруч бацька сядзе, што
сыйшоў назаўсёды, —
Твой зямляк, з тых жа самых
краёў Наднямоння...
Там, пад цёплым любові
таўром, дом мой родны:
Маці, што ўсе Твае кнігі знае
напамяць,
Брат задумны й сястра,
закаханая ў Нёман...
Калі месяц кідаў на касцёл
навагрудскі
Цень развалінаў замка пілою
зубатай, —
Як Ты колісь, — блукаў тут і я,
закаханы
У дзяўчо-вузкавачку з завулкаў
татарскіх.
Па слядах маладосці Тваёй
вандраваў я,
Як Цябе, калыхала
з дзяўчатамі Свіцязь,
І былі закаханы ўсе мы ў той
томік,
На якім Тваё імя стаяла,
Адаме.
Твае словы я ў гуках
вышукваў і фарбах,
У абліччах людскіх, зорным
небе й сінечы, —
Ты ж іх шчодро, як зёрны,
рассеяў усюды,
Каб цвілі маладосцю яны
векавечнай.
Воза-скрып на распаленай,
сыпкай дарозе,

Млосць ядлоўца, дзядоўніка
сінія кветкі,
Бурштынавая з коўзкім
арэхам вавёрка,
Ручаінка пад клямкай крывою
масточка;
Як замовы — млыны, курганы —
як паданні,
Цэрквы, могілак жудасць
бяззорнаю ноччу,
Стрэхі ў моху, свіронкі, грэблі,
чорныя ставы,
Смех крынічак — і спеў
«жураўлёў» даўгашых;
Перавозы, брады, чаек тлум
над чаўнамі,
Шчары шызаі дарога, блакітны
тракт Нёмна...
О, Адаме! У гэтым жыве
краявідзе
Твая постаць, і вусны, і вочы,
і сэрца!..
Ўзіму, — воўчыя вочы,
зашклёныя сцюжэй,
Далягляд абніжаюць халодным
мігценнем, —
Я з Дзярэчына браўся,
страляючы пугай
Над трывожнымі коньмі
і брычкай пявучай.
Ўвесну, едучы ў Слонім
хрыбетнікам грэблі,
Паўз асколкі люстэрак на
поплаве росным
Думаў я: ці калі Ты блукаў тут
Адаме?

Грэбля ж, як ксілафон, Тваім
ладам звінела.
Летам — зялень, блакіт
і дзявочыя вочы,
Працінае гармонік вечаровую
цішу,
А панураю восенню — вёска
ў ракушчы ночы
Залатым пульсам вокан
цямнечу калыша.
На пясчаным гарбе — волат
дуб-раскарака,
Варта гонкіх таполяў вакол
гаспадарак; —
З кніг Тваіх знаў я гэта ўсё
лепш і дакладней,
Чым пасля мне на яве
ўбачыць прыйшлося.
Паўтараў Твае вёсны ў тых
самых мясцінах,
Між людзей такіх самых
з засценкаў і вёсак.
Мне б цяпер пра усё
расказаць дамагчыся
З тваёй сілай любові, з радкоў
тваіх звонам.
І калі б ні прыпаў я да струн
Тваіх кніг, —
Поруч бацька сядзе, што
сыйшоў назаўсёды,
Маці, што ўсе Твае кнігі знае
напамяць,
Брат задумны й сястра,
закаханая ў Нёман.
Пераклад з польскай
Н. МАЦЯШ.

ПАЧУЦЦЕ, якое зараз я адчуваю, знаёмае, мусіць, не аднаму даследчыку. Адначасова і радасць, і крыўда. Радасць ад таго, што адкрыў для сябе, а значыць і для справы, якую задумаў, нейкія важныя рэчы, пра якія раней не ведаў. Крыўда—толькі на сябе, вядома,—што гэтага не здарылася на пэўны адрэзак часу раней. Бо тады б даследаванне, якое лічыў ужо больш-менш завершаным, якое ўжо адважыўся нават прапанаваць чытачу, выглядала б поўней.

Колькі разоў у мінулым гарту я часопіс «Каторга і ссылка» — надзвычай цікавае для кожнага, хто займаецца рэвалюцыйным мінулым краіны, выданнем, што выходзіла ў Маскве з пачатку дваццятых да сярэдзіны трыццятых гадоў. А вось жа неяк не ўспомніў пра яго, выпусціў з-пад увагі, калі пісаў свой нарыс «Слухавецца справа аб замаху» («Літаратура і мастацтва» №№ 43—45 за г. г.). Між тым, успомніць, аказваецца, было варта.

Чытачы, якіх хоць крыху зацікавілі падзеі і герой нарыса, зразумеюць, чаму я так узрушаны: у снежаньскім нумары часопіса за 1923 год і ў студзеньскім за 1924 год надрукаваны мемуары Аляксандра Ізмайловіча. І паведамляе Ізмайловіч шмат дэталю, якія яшчэ паўней, падрабязней вымалёўваюць дзеючыя асобы і падзеі нашага даследавання. А шмат у чым і ўдакладняюць, папраўляюць маё ранейшае аб іх уяўленне.

Успаміны пісаліся Ізмайловіч у 1908 годзе, калі яна знаходзілася на Нерчынскай катарзе, у Мальцаўскай жаночай турме, і перапраўлялася на волю нелегальна. Таму натуральна, што карціна самога замаху і падрыхтоўкі да яго падзея вельмі асцярожна і амаль не дапаўняе вядомага нам з матэрыялаў следства і суда. Запіскі маглі патрапіць у рукі жандараў, і Ізмайловіч паставіла б пад удар таварышаў, калі б назвала новыя імёны і акалічнасці. Таму (ва ўсякім разе, мне здаецца, што таму) запісвае яна толькі свае адчуванні, думкі, падрабязнасці, якія, пры ўсёй іх цікавасці для таварышаў яе, для будучых даследчыкаў, у той жа час не ўзбагацілі б чым-небудзь карысным, новым, невядомым паліцыю і ахранку.

Хто чытаў нарыс, той памятае, напрыклад, што на судзе і ў часе следства Пуліхаў расказваў, як доўга і настойліва сачыў за Курловым, чакаючы зручнага для замаху моманту. Ізмайловіч сваімі запіскамі дэталізуе гэты расказ. Мы дзведваемся, што, каб не выпускаць губернатара з вацэй, яна і адзін з яе таварышаў—паводле фальшывых пашпартаў, жонка і муж—нанялі супраць дома Курлова кватэру. «Арыгінальная кватэра: гарышча было не над ёю, а на адным узроўні з ёю, прымыкала з трох бакоў, і адно са слыхавых вокан гарышча выходзіла якраз візаві пад'езда губернатарскага дома. Холад быў там неверагодны, мы не срагаваліся ні днём, ні ноччу». На гэтай канспіратыўнай кватэры — Ізмайловіч называла яе «Паўночным полюсам» — жыў, нікуды не выходзячы некалькі тыдняў перад замахам, і Пуліхаў. І сюды ж на цэлых дзесяць дзён прыехала Ізмайловіч сваю сястру Кацярыну і яе таварышку Цыву Левіну пасля таго, як 2-га студзеня яны ўцяклі з Мінскай жаночай турмы (сама Аляксандра Ізмайловіч была актыўным арганізатарам гэтых уцекаў).

«Такое сумяшчэнне — кватэра, адкуль сочаць, і прытулак для ўцекачоў з турмы, прычыла ўсім правілам канспірацыі, — значнае Ізмайловіч. — Але, з другога боку, больш надзейнага сховішча для іх не было. Выехаць з Мінска нельга было — на ўсіх вакзалах надзвычайна сачылі. На вуліцы спынялі юнакоў 16—18 гадоў і пыталі і аглядалі — вырашылі, відаць, што ўцякачкі перапраўляюцца хлапчукамі...»

Запіскамі сястры не пацвярджаецца меркаванне, выказанае мною ў нарысе, быццам Пуліхаў і сама Аляксандра Ізмайловіч, чакаючы ў Мінскай турме суда, не ведалі, што «невядома, што страляла ў Чухніна» (як вы памятаеце, гэта словы з перадсмяротнага пісьма Пуліхава) — Кацярына Ізмайловіч. На самой справе ўсё было і больш складана, і больш драматычна. І Аляксандра Ізмайловіч, і Пуліхаў ведалі, хто назваў сябе Марыяй Крупніцай, пра няўдалы замах якой і трагічны лёс пасля замаху шырока пісалі тады газеты. Ведалі, бо Кацярына, аказваецца, і ўцёкі з Мінскай турмы былі наладжаны менавіта таму, што падполле даручыла ёй замах на Чухніна. Найцяжэйшым ударам была для таварышкі Пуліхава і яго самога вестка пра расправу адміральскай аховы з адважнай. Ударам тым большым, што было нельга быць нікому выявіць, нікому паказаць — толькі чатыры чалавекі ў турме (у тым ліку самі Аляксандра Ізмайловіч і Пуліхаў) і, мабыць, не больш за сценамі турмы ў горадзе ведалі тады сапраўднае імя маладой жанчыны, без суда расстралянай па загадзе пара-

ненага Чухніна (нават не самога Чухніна, а яго жонкі). І можна ўявіць, як сціскалася сэрца Пуліхава, калі, таропка накідаючы перадсмяротнае пісьмо, у пераліку дарагіх яму жаночых імён, замест «Кацярына Ізмайловіч» (да суда Аляксандра Ізмайловіч некалькі разоў атрымлівала ад яго запіскі, што ён «не можа прымірыцца з тым, што Каці няма брэйш») ён пісаў «невядома, што страляла ў Чухніна». Інакш нельга было — нават на мёртвую Кацярыну яшчэ пашыраліся патрабаванні канспірацыі...

Некаторыя аўтары ранейшых публікацый пра замах на губернатара Курлова і яго ўдзельнікаў з лёгкасцю незвычайнай абмалёўвалі аднымі чорнымі фарбамі генерала А. В. Ізмайловіча — бацьку Аляксандра і Кацярыны: маўляў, не з'явіўся на суд, адмовіўся ад дачок

збянтэжанасць была прыкрыта вялікай вытрымкай. Мы з Васем (Вася — канспіратыўнае імя Пуліхава. «Мы заўжды яго называлі Васем, — піша Ізмайловіч далей, — так моцна прыжылася да яго гэта канспіратыўная клічка». — У. М.) глядзелі на яго ва ўсе вочы. Як закаханыя прагнуць спаткання, так горача мы чакалі, бывала, на волі яго выезду. Цэлыя дні сачылі мы за яго пад'ездам, застаючыся самі нябачнымі яму і яго ахове. Цяпер ён стаў за тры крокі ад нас, ён, наш жаданы, наш доўгачаканы. Цяпер мы былі яго палонныя, ён — пераможца. Так было фізічна, але не было так псіхалагічна...»

І далей:

«Курлоў павярнуўся, каб выйсці. Некалькі крокаў ён павінен быў прайсці тварам да нас, зусім блізка. Мы глядзе-

ВЯРТАЮЧЫСЯ ДА НАДРУКАВАНАГА.

УЛ. МЕХАЎ

ЯШЧЭ РАЗ ПРА ІВАНА ПУЛІХАВА

Меркаванне, што ў губернатара Курлова была кінута аб'яшккоджаная бомба, пацвердзілася

І г. д., і да т. п. Таму я хачу прывесці цытату з успамінаў, якая паказвае, што ніякіх падстаў для такога ачарнення старога генерала няма. Ад сваіх дачок-рэвалюцыянерак ён не адмаўляўся і не праклінаў іх. У пачатку сакавіка 1906 года, дзён праз дзвеціцца пасля суда, Аляксандру Ізмайловіч перавезлі з Мінска ў Маскву, каб выправіць адсюль са спадарожнікамі-катаржанамі ў Сібір. Праседзела яна ў Маскве, у славытых Бутырках, аж да канца чэрвеня. І вось тут «...напярэдадні майго ад'езду ў мяне быў бацька, які толькі цяпер вяртаўся з вайны. Яму далі доўгае спатканне (уласна, мы самі кончылі яго) і пасадзілі нас у асобны пакой, зусім пусты. Ён быў вельмі журботны і, відаць, уражаны майм вясялым настроем. Пытаў пра Кацю. Ён нічога не ведаў, але падазраваў, і падазрэнні яго былі блізкія да праўды. Я не сказала праўды, бо сёстры (ім Аляксандра расказала пра лёс Кацярыны ў час спаткання ў турме ў Мінску. — У. М.), не спадзеючыся на маё ўменне зрабіць гэтую аперацыю, узялі яе на сябе. Праз некалькі дзён ён павінен быў даведацца ад іх... Паехаў на вайну, а за яго спіноў ўнутраная вайна адабрала ў яго дваіх — адна забітая, другая ў палоне...»

Ці ж няпраўда — сітуацыя самага высокага драматычнага напалу!

Крыху раней успамінаўся бацька Аляксандра ў сітуацыі іншай — таксама драматычнай, але крыху і забавнай. Судзілі яе і Пуліхава ў вядомых мінчанам-старажылам Калачоўскіх казармах, на Петрапаўлаўскай вуліцы (цяпер вул. Энгельса). І вось «...азіраючыся па баках, я раптам застыла ад нечаканасці. Гэта была сапраўдная іронія лёсу. Над нашымі крэсламі на сцяне вісеў партрэт майго бацькі — начальніка артылерыйскага корпуса ў Мінску». І потым, пасля перапынку «...мы зноў сядзім каля бацькавага партрэта. Ён са сцяны сурова слухае, як яго дачкі ўжо змацоўваецца гатовы прыговор...»

На старонках успамінаў і шмат іншых цікавых, невядомых нам раней дэталю суда і адчування на ім дзеючых асоб нашага даследавання. Хіба не цікава, напрыклад, што старшыня суда вельмі баюўся, каб салдаты не набраліся ад падаздных крамоляў. За п'ятнаццаць—дваццаць мінут, пакуль яны гаварылі свае прамовы, варта мянялася ў зале некалькі разоў — цалкам праслухаць прамовы не далі ніводнаму з вартавых!

А сустрэча падсудных твар у твар з Курловым? Нічога не скажаш — выглядаў ён ворагам моцным і не дробнага характару. «Для яго паставілі крэсла перад судзейскім сталом, мусіць, для пашаны, як губернатара, але ён стаў, як і ўсе сведкі. Відаць было, што ён адчуваў сябе няёмка, бянтэжыўся, але яго

лі яму ў вочы. Памятаю, я адчула на сваім твары ўсмешку. Нядобрая, мабыць, была гэтая ўсмешка. Увесь час, пакуль ён стаў перад абаронцам, ён упарта хаваў вочы свае, ні разу не зірнуў яму ў твар. Цяпер ён ішоў, усё гэтак жа хаваючы вочы, і раптам, нібы не могучы процістаяць нашаму ўпартаму позірку, ён сустрэўся з нашымі вачыма. Гэта было толькі адно імгненне, страшна кароткае і заўважанае намі, мусіць, толькі трыма. Зірнуў і імгненна забегаў вачыма. Гэтага кароткага імгнення было дастаткова для нас: мы прачыталі, як у яго позірку маланкай прабеглі чыста жывёльныя спалох і нікчэзная разгубленасць. Не ён быў пераможцам!...»

Шмат у чым дапаўняюць запіскі Ізмайловіч нашы звесткі пра біяграфію, характар, чалавечыя рысы Івана Пуліхава. Піша яна, што гэта быў маўклівы, сарамяжны, праўдзівы чалавек. Толькі сам-насам з суб'ядзінкам ён рабіўся гаваркім. І гаварыў тады доўга і многа. Рэдка выказваў ён сваю думку гатово. Амаль заўсёды відаць было, як яна ў ім нараджаецца, як акрэсліваецца ўсё больш выразнай і закончанай. Паводле Ізмайловіч, гэтая рыса была вынікам таго, што Пуліхаў амаль усё сваё жыццё быў адзін і гаварыў пра сур'ёзныя, глыбокія рэчы толькі з сабой.

Старэйшы ў вёлізарнай сям'і ўсіх узростаў, ён — рана перайшоў на самастойны хлеб — нешта з трэцяга ці чацвёртага класа рэальнага вучылішча пачаў даваць ўрокі. «З шостага класа ён ужо ладна зарабляў і жыў асобна ад сям'і. Лёс звёў яго са старым рэвалюцыянерам: ён наняў пакой ў аднаго беднага чыноўніка, ідэаліста і рэвалюцыянера. Той адкрыў яго вочы на ўсё. З кваснога патрыёта Вася стаў чырвоным...»

Потым Пецярбург, універсітэт. Тут Пуліхаў церпіць страшэнныя нястачы. «Пакуль былі землякі-таварышы, ён неяк перабіваўся з іх дапамогай. Ды летам, калі яны раз'ехаліся, яму стала зусім кепска. Начаваў у садах і скверах — не раз гарадавыя саштурхвалі яго з лавак — або ў начленным доме».

Цэлыя дні Пуліхаў праводзіў у публічнай бібліятэцы. Быў ён зусім змучанымі голадам і бяссоннымі ночамі і неяк прыкрыўшыся тоўстымі фаліантам, заснуў за сталом. «Кніга з грукатам выпала з рук, і сам ён ледзь не зваліўся з крэсла. Згарэў было ад сораму, але ўратавала шчаслівая знаходка: сказаў, што раптоўна самлеў».

Мы памятаем, што ў Пецярбурзе нейкі час Пуліхаў праседзеў у турме.

«Не хацелася выходзіць на волю, — жартуліва гаварыў ён Ізмайловіч, — не паспеў кончыць Маркса «Капітал». Наша ж доля такая — толькі ў турме і чытаеш...»

«Адарвае гэты выслалі урокамі. рублёў аддаваў ўвесь час знаёміла»

Пра гэта дзіць Пулі і раней шых публі та ўспам уяўленне быў уця

«...Карл лавіч.—У маецца»

— Та гуць пав стукай ё

Праз я, вярну сёстрамі асабліва ло, што вой я п тузюю. У

— Усё Аказа

гэты дзе столі ў апраўду разу ж, ным кр удасца польнікі столі. В ца. Зай Дзіра Б Адразу кам, зат

Карл няты бы боды і рыць уж раптам падкова дзіны па севу па

Як я памыля сёння в та я, жах выпадко люгі Х нейшых І ад гэ

І яшч ад таго САМАГА НА НЯУ

Чытач «Слухав Мінскай тае ж п ба — а нья акт падазрэ загадзя І вось гэтае м валася несці д несла. Н

У 192-

муары ахранкі Заварзіні БОМБА, ПАПЯРЭ КОУСКІ Туды пр ка, якіс бомбу аддзяле у сябе раней ч валіць цоўніцу, запальні значэнні які кіну шыбені

Сам З шта ў г дадае, ч ня не па цэр ах якога п сапраўд ва ў п'я

А Жу яна нао некаторы імя Зіна мала ш маладзе з імем скага ян

чорнай працоўн дзяленн хееў») Б цы пры вую пе здрадна вя д дру

смерць павешан смельча рачае с

Стала наццаць апошні

ЧАСОПІСЫ Ў ВЕРАСНІ

«ПОЛЫМЯ»

У дзевятым нумары часопіса чытачы зноў-дуць новыя вершы Максіма Танка, Генадзя Бураўкіна, Анатоля Грачанікава, фрагмент з рамана Міхася Машары «Ішоў дваццаты год», апавяданне Міколы Гроднэва «Васіль», артыкул Фёдара Кулішова «Самабытны талент», прысвечаны 100-годдзю з дня нараджэння А. І. Купрына і апавесць «Алеся» выдатнага рускага пісьменніка ў перакладзе Л. Салаўя.

Пётр Чыгрынаў у раздзеле «Публіцыстыка» выступае з артыкулам «Выхаванне патрыётаў».

Часопіс заканчвае друкаваць нарыс Янікі Сіпакова «Па зялёную маланку».

Артыкул Міколы Ароўкі «Маналогі патрыятычных пакаленняў» змяшчаны ў раздзеле «Крытыка і літаратуразнаўства».

«Купалаўцам — 50». Так называецца артыкул Югена Рамановіча, які надрукаваны пад рубрыкай «У свеце мастацтва».

У раздзеле «Сярод кніг» з рэцэнзіямі выступаюць Юген Барановіч (на кнігу «Пісьмы працоўных Беларусі У. І. Леніну», якую склаў В. Давыдава і А. Кузінеў над рэдакцыяй С. Пачаніна), Дамітры Німуровіч (на кнігу С. Пачаніна «У навалінічым вясеннацятым»), Алег Слук (на кнігу А. Журава «Над кіраўніцтвам партыі»), Адам Мальдэс (на кнігу І. Баса «Літаратурныя пошукі, знаходкі, даследаванні»), Генадзь Шупенька (на кнігу Астэпа Вішні «Успеміш, Гумарыстычныя апавяданні»), Сямён Букчын (на кнігу І. Харыка «Выбранае»). Пераклад з яўрэйскай мовы, Генадзь Кахановіч (на кнігу «Вібіяграфія па гісторыі Беларусі. Феадальнізм і капіталізм», Складальнікі М. Крэпан, А. Сакольнік і Ю. Бібіла), Вячаслаў Шалькевіч і Ігар Раб-

коў (на кнігі А. Кляўчэні «Стэфан Руднёнскі» і «Светлагляд Уладзіслава Спасоўскага»).

Артыкул Марата Батвініка «Брацкія школы» надрукаваны ў раздзеле «Старонкі нашай гісторыі».

Заканчваецца часопіс, як звычайна, раздзелам «Хроніка».

«МАЛАДОСЦЬ»

Часопіс знаёміць чытачоў з драматычнай апавесцю Аркадзія Маўзона «Людзі, агонь і смерць», апавяданнямі Уладзіміра Караткевіча «Вока тайфуна» і Аляксандра Купрына «Гамбрывус» (пераклад з рускай Л. Салавей), паэмай Уладзіміра Скарыніна «Дарога ў неба», вершамі Генадзя Бураўкіна, Валяціна Лукшы, Валяціны Хамчук, а таксама вершамі паэтаў Дэмакратычнай Рэспублікі В'етнам В'інь Ле і Ань Тхо (пераклад Язэпа Семязона).

Першы сакратар ЦК ЛКСМ Беларусі Уладзімір Падрэз расказвае аб баявым і геральдычным шляху камсамольскай Рэспублікі ў артыкуле «Нашай маладосці сцяг».

Увазе чытачоў часопіс прапаноўвае фотарэпартаж Валяціна Ігдановіча «Свята на зямлі партызанскай», успаміны Героя Саветскага Саюза Рамана Мачульскага «Заўсёды на пярэднім краі», які надрукаваны пад рубрыкай «Дарогамі бацькоў», замалеўкі Ларысы Мурашка «Кур'ер Марыя Сурага» і Ціхана Пекунова «Камсамольскае сэрца», нататкі Івана Калесніка з Лукомльскай ДРЭС «Лінія напружання» і многія іншыя матэрыялы, большасць з якіх прысвечана камсамольскаму юбілею рэспублікі.

У раздзеле «Кнігі і час» змяшчаны свае рэцэнзіі Міхась Модэль (на кнігу Югена Рамановіча «Рэкі цякуць з ручаёў») і Сцяпан Грабчыкаў (на кнігу Адама

Мальдэса «Падарожжа ў XIX стагоддзе»).

Часопіс заканчвае публікацыю падарожных нататкаў Алеся Бачылы «Пасля дарогі», прысвечаных М. Багдановічу.

Прафесар Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна Рыгор Трухноў выступае на старонках часопіса з артыкулам «Беларусь».

«БЕЛАРУСЬ»

Нумар адкрываецца артыкулам першага сакратара ЦК ЛКСМ Беларусі Уладзіміра Падрэза «У авангардным страі», які прысвечаны 50-годдзю камсамольскай Рэспублікі. Гэтай жа даце прысвечана і выступленне Міколы Хведаровіча «Юнацтва камсамольскае». На старонках часопіса чытачы знойдуць замалеўкі Яраслава Пархуты над агульнай назвай «Спадчынасць», артыкулы В. Саковіча «Роздум у дарозе» і Югена Рамановіча «Да новых творчых здзяйсненняў», які надрукаваны пад рубрыкай «Беларускаму, акадэмічнаму тэатру імя Янікі Купалы 50 год», нататкі А. Суслава «Сервіс па-польску».

З новымі вершамі ў нумары выступаюць Пятрусь Броўка, Аляксей Зарышкі, Антон Вяліч, Мікола Чарняўскі. Часопіс знаёміць чытачоў з маладой паэтэсай Таціянай Дамітрусвай.

У нумары змяшчаны апавяданні Івана Навуменкі «Касцюм старошага брата», Наталлі Кедалавай — «Хвалі Дуная», працяг апавесці Дануты Маеўскай «А восьмай вечара...» (пераклад з польскай М. Паслядовіча), а таксама апавяданне А. Купрына «На глушчы» у перакладзе з рускай Л. Салаўя.

Свае рэцэнзіі ў нумары надрукавалі А. Гардзіцкі (на раман І. Шамякіна «Снежныя зімы»), І. Сучкоў (на патрыятычны зборнік А. Шарапава «Лісце га-

доў»), М. Вішнявец (на зборнік выступленняў працаўнікоў вёскі «Мы — з дынастыі хлебарабаў» у літаратурным запісе А. Бяржынскага).

«НЕМАН»

Часопіс друкуе апавесць Алеся Савіцкага «Самы высокі паверх» (пераклад з беларускай М. Гарбачова і Г. Папова), першыя апавяданні Аляксандра Зіноўева «У Рузе», Барыса Раланда — «Што гэта было», Любові Філімонавай — «Камемень», вершы Анатоля Сізухіна, Валерыя Маскаленкі, Людмілы Ганчаровай, Навума Кісліка.

Да 50-годдзя камсамольскай Беларусі ў нумары змяшчаны артыкул Аляксандра Сакалоўскага «Паўвек з партыяй», Публіцыстыка прадстаўлена таксама нарысам Анатоля Сіліякова «Дарога за ваколіцу».

У раздзеле «Запіскі, успаміны, дакументы» з артыкулам «У беларускім ТРАМе» выступае заслужаны дзеяч мастацтваў БССР Уладзімір Стэльмах.

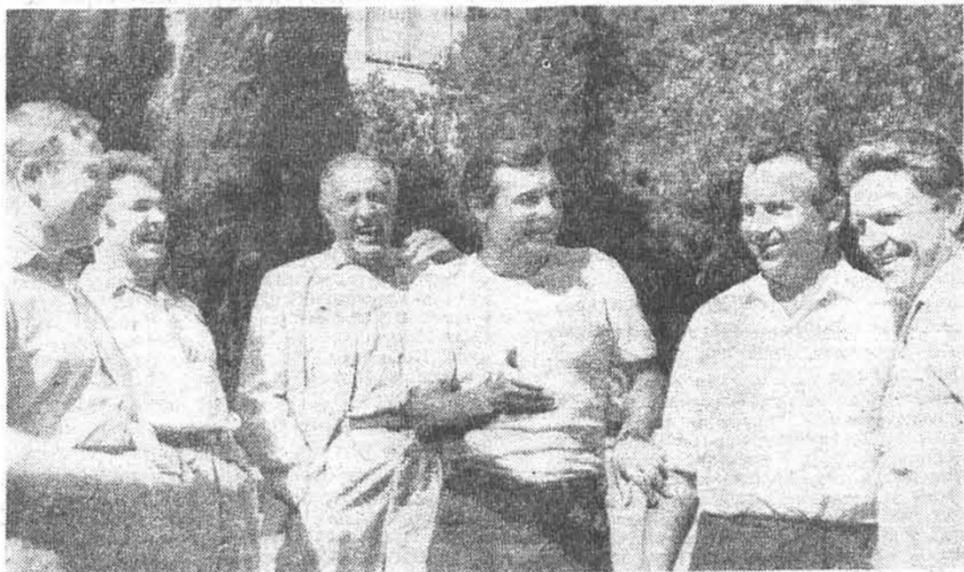
Штрыхі да творчага партрэта Івана Шамякіна «Па закліку сучаснасці» Е. Няронай чытачы знойдуць у раздзеле «Крытыка».

З рэцэнзіямі ў кніжным аглядае выступаюць А. Браўлоўскі (на зборнік успамінаў былых партызан Беларусі «У адзіным страі»), В. Тарас (на кнігу Дануты Бічэль-Загнетавай «Белая Русь»), М. Батвінік (на кнігу Адама Мальдэса «Падарожжа ў XIX стагоддзе»).

Кароткія рэцэнзіі ў нумары змяшчаны В. Назанаў (на апавесць Эрнеста Ялугіна «Каміні Млечнага Шляху»), В. Нікіфаровіч (на кнігу вершаў Давіда Сімановіча «Мінуты»), М. Гіль (на зборнік паэзіі дзіцячых сэрцаў «Там, дзе Шпрэва шуміць»), А. Мяснікоў (на кнігу М. Рожына «Газета «Паўночна-Заходні край»).

Артыкул Т. Вараб'вай «Лажэчнікаў у Віцебску» надрукаваны ў раздзеле «Знойдзена ў архівах».

БЫВАЙ, АКЦЁРСКАЕ ЛЕТА!

Час летніх адпачынкаў звіў у адну курортную групу прадстаўнікоў розных сцен Беларусі. Для марскога бляжы, пад зоркамі акалітнага чорнага неба дні і ночы мінаюць так, што асабліва ідэя калі. Аб'екты фотаапарата «схалі» гэтую групу напярэдадні развіццёвых слоў і казек, што кідаюць у мора, каб потым лёс вярнуў іх сюды зноў — (злева направа) заслужаных артыстаў БССР Міхаіла Шуманскага і Віктара Кірычэнка, народных артыстаў рэспублікі Сцяпана Бірылу і Расціслава Янкоўскага, заслужанага артыста

БССР Васіля Ганчарэнка і народнага артыста БССР Мікалая Ярэменку.
Аб чым думаецца ў такіх хвілінах? У Мінску трэба атрымаць новую ролю, пазаваніць на тэлебачанне, набыць сервант, падпісацца... Ага, так і ёсць — Расціслаў Янкоўскі, прыгадаўшы эпізод з маладзёвай «Трасянік», дае парад падпісацца на газету «Літаратура і мастацтва» ісім калегам. Што ж, прыемна ціць рэха сваёй газеты ў вясёлым смеху артыстаў на беразе Чорнага мора...
Фота Л. ФІЛІНА.

«На Белай дарозе...» — падумаў ён і, адхінуўшы ад плоту, пачаў глядзець за ферму на лес. /спомніў рантам Улукі: перагнуўся ў расчыненае акно і выцраецца хустачкай...

Ён пастаяў яшчэ ля плоту — ваўні больш не адзіваліся, вярнуўся да варот, зачыніў, узляўшы іх на зашчытку, і, перайшоўшы на пляску вуліцы, пералез праз сцягу ў гарод і пайшоў баразною да фермы. Чуў, як па нагах шаптае сухі бульбеўнік і на боты абсыпаецца зверху з грані пясок, і яму здавалася, што ён ідзе зімой па снезе — па сцежцы...

Сцежку заняло, не знаць ужо, дзе ішла на ферму Верка. Верка каторы ўжо год пасля вайны глядзіць на ферме скаціну. Пайшла сёння палудні і не вярнулася яшчэ — прымае ацёл. Бы-

месяц: узляліся маразы, а каровы цяліліся адна за адной...

Шаптаў аб ногі бульбеўнік, а Андрэю ўсё здавалася, што ён нясе ў руках ліхтар і чапляецца за сухія дудкі...

Сцежка вела гародам якраз на ферму да студні. Ён пералез праз плот проці зруба і доўга стаў, не адыходзячыся: глядзеў за кароўнік на Белую дарогу. Ваўкоў не было чуваць. Ён тады апёрся на верхнюю жэрдку ў плоце і глядзеў з фермы на свой гарод. У канцы яго пад месяцам была добра відаць шэрая хата, хлёў і чорны высокі асвер — тырчэў з двара, задэёршыся высака ў неба, вышэй месяца...

Ён падумаў: калі прадасць карову — яшчэ нічога. Менш за ўсё па ёй галава будзе балець. Вось-

Іван ПТАШНІКАЎ

Мал. В. ТАРАСАВА.

апошняя квадра

Мой новы раман «Месіжы» пра зямлю, пра людзей, якія спрадвеку рабілі на ёй, глядзелі яе і любілі.

Хацелася паказаць, як чалавек моцна прырос да нашай зямлі, да вёскі, да калгасу, да людзей, з якімі перажыў і праваяваў вайну і пачынаў пасля вайны жыццё нанова, як яму цяжка кінуць усё і пайсці з вёскі. Герой майго твора Андрэй Вялічка, калі яму прыйшлося сутыкнуцца са сваёй праблемай у жыцці — выбірае зямлю.

Хацелася паказаць яшчэ, якая багатая наша зямля і які багаты наш чалавек.

АУТАР.

ёно цёмна, у вёсцы ўсюды гарэлі агні. Замушкі ад марозу верхнія шыбы ў вокнах пача- адтаваць і праз іх было відаць, як мяце па- ро снегу — дзярэ са страхі. Андрэй зашпіліў вя- калгасны ліхтар — выдалі Верцы з кладавой; выціў паперай шкло — ад ліхтара было відна аце, як ад лямпы; прыкруціў агонь — мешчы так пагушыць вецер, і пайшоў на ферму, пера- шы праз сцягу.

На ферму яны ўсцяды з Веркай хадзілі праз іі гарод. Летам вытанталі баразну проці спра- ў бульбе — у разоры, зімой ішлі напрамую на зе — рабілі сцежку.

Прынесшы Верцы ліхтар, ён сядзеў з ёй на рме, бывала, усю ноч, пакуль не цялілася ка- ва. У маразы Верка наказвала бабамі яшчэ з старом браць пасцілку. У пасцілку яна завязва- цяла і падавала яму, Андрэю, на плечы. Сама- ла паперад з ліхтаром — святліла яму, а ён ас- рожна ступаў па гурбах у сваім гародзе, каб і наляцець з ног. Шоў і бачыў, як змяраюцца, абняючы, полы ў кажусе ў Веркі — змачыла іх, уцяляўся ля каровы — і бялеюць ад інею і наліп- га снегу. Дома цыла клалі ў зацечку на падло- гу, падцілалі сена — ён прыносіў з хлева. Цыла з хацела ляжаць, брыкалася і білася аб пад- згу, і яны сядзелі ля яго ўсю ноч, прыкруціў- шы ліхтар: не клалася Верка і ён не мог заснуць, алі ён выходзіў на двор і з дзвярэй з-гад ног ельва, што вата, клубкамі каціўся па падлозе запечак мароз, Верка крычала на яго, Андрэя, іто ён здурнеў, астудзіць хату, што не трэба бы- о тады і неці малое па плячах з фермы...

Поміць, адну зіму — гэта было перад самай зэрчывай хваробай — яны не спалі — ноччу цэлы

калі адвясце дачу — то ўжо няма дому. Пуста ў хаце — і няма дому. Успомнілася, што ён ужо не першы раз ідае вёску. Кідаў і ўсё варочаўся. Першы раз — адразу пасля вайны. Вярнуўшыся з партызан, паехаў у гарод: дома галадалі. У го- радзе рабіў з паўгода, палучаў грошы. Верка прыезджала да яго па хлеб, а то і пехатой пры- ходзіла з бабамі з вёскі: бабы хатулі на плечы, на другія суткі і ў горадзе. Дзе заробіш на даро- гу? Каб і прыйшлося, дык усё адно гэтымі рукамі і плячамі... Ён бы і астаўся ў горадзе — работа была надрэная — не захацела Верка: дамоў ця- нула. Прывычка. У бабы яна большал... Паехала б тады, можа б усё па-другому было б?

Вярнуўшыся дамоў, ён не пайшоў ужо ў кал- гас: жыў жа дагэтуль на грашак. У леспрамгас лёгка было ўстроіцца: на ўчастак шукалі людзей і не трэба было прасіцца ў калгасе, каб адпусцілі.

Гэтулькі гадоў прайшло... Ні Веркі, ні гароду, ні ўчастка. Былі і няма. Як абмануў хто ўсё роў- на. І з зямлі звёў... Чалавек прывыкае да ўсяго, як і жывёла. Прывык і ён ужо да ўчастка.

Ён падумаў, што тады яго не пусціла з вёскі Верка, цяпер ужо, відаць з'едзе паўсягды...

З фермы ён пайшоў круга гароду, ля Бацяно- вых соснаў па дзядзініцы. Ад дарогі зусім не па- расла бульба — бульбеўнік нават не закрыву гра- най летам, а на белай паласе на пяску, дзе быў некалі дзот, зусім прапала. Белая паласа добра была знаць ад месяца, як удзень; на ёй густа блікалі халодныя іскры, што воўчыя вочы ў ця- не — святліла бітае шкло, якое гадамі вывозілі з гноём з двара па гарод — кожную вясну. Некалі на тым месцы, дзе цяпер белая паласа, добра расла паспешна — яны сееў яе ўсцяды на адным

месцы. Верка падкопвала паспешку раней усіх у вёсцы, — яшчэ не пачыналі жаць, — прыносіла ў прыполе з гароду, каб надта ніхто не відаеў, і высыпала ў сенцах на падлогу — вялікую, па курным яйку. Доўга трасла пасля яе ў кошчыку на дрывогі ля студні, паліваючы зверху вадой з вядра — бульба адразу рабілася бела і яе не трэба было скабліць: кладзі ў гаршчок і налівай адразу вады, каб не парудзела. Пасля Верка сыпала ў гаршчок лыжку солі і клала кроп. Паспешка з-за вуліцы з першага разу трэскалася ў гаршчок — пачынала разварвацца і, высыпаная на стол на чысты надзежнік, пахла кропам на ўсю хату... У другія разы так ужо яна не пахла...

Ён зноў стаў проці варот на вуліцы і глядзеў праз спрагу ў гарод — слухаў. На Белаай дарозе было ціха, калі ён доўга слухаў, пачынала шумець увушышу. Тады яму здавалася, што вясной у пародкі бяжыць з гароду вада. Гарод быў вышэй вуліцы, і вада, сабраўшыся ў ім, сцякала ў ніжэйшае месца да спрагі і праз жардкі ў плоце вырвалася на вуліцу. Цыкла і шумела, размываючы пад сабой снег і дастаючы да самай зямлі. Мяжа пад вадой адразу рабілася голай — на ёй было відаць шэрае каменне, прыгнанае з гароду і зялёная дробная трава. Праз некалькі дзён вада размывала мяжу пад спрагой да гліны; раставаў у гародзе снег, чарнела абмытая зямля, толькі доўгай шэрай паласой ляжаў у баразне лёд — там, дзе хадзілі зімой на ферму. На ім была, знаць, жоўтая ўмерзлая салома. Лёд на сцяжцы ў гародзе ляжаў доўга; ужо нідзе не было снегу, а ён блішчаў здалёку і пеніўся, як малако.

Шумела ў вушах, і Андрэю зноў здалося, што бяжыць з гароду на вуліцу ў спрагу вада, ён чуе, як яна шваргоча аж з двара з дрывогі.

Надвечорак. На дрывогі над трасочнікам таўкуць мак камары — будзе цёпла; дома паліцца ў пецы; адчынены дзверы і ў сенцах і ў хаце і чуваць, як Верка мые ў парозе падлогу — шаруе гальніком. З коміна валіцца ў гародчык пад хлёў дым, сцелецца на зямлі... Пазнаеш, як у пецы зверху ў гаршчок прыгарае бульба...

Яму здалося, што азаліся ваўкі прама на кароўнік — у Курачовых Цянях. Ён глядзеў туды — якраз на Валянціныя сосны. Ціхія, з пустым гняздом угары, яны пад месяцам здаваліся белыя і халодныя, што зімой ад інею.

У хлесе стукала аб сцяну рагамі карова і бразгала ланцюгом — як усё роўна чула яго. Адзіваліся куры, нібы хто хацеў іх спароць з курасні — з жардкі, што вісела на дроце ў хлесе высака над столлю. Зноў зашаптала на Доўгіх пад месяцам дзікая качка. Месіц паментаў, стаў ужо высака над ракой, жоўты, як спелы — адзін над усім светам.

Андрэю здалося, што ў вёсцы, недзе ля маста на аселіцы, загаварылі. Ён пастаў і пайшоў сцяжкай ля плоту ў вёску. Дайшоўшы да Балюцінай ямы-гароду, падумаў: не ведае, куды ідзе — мусіць, толькі, каб не быць дома. Успомніў, што якраз такой мясечнай ноччу насіў з Веркай дровы ў лазню да Балюты — перад самай блакадай. Як усё роўна ўчора...

Тады была ўжо восень, пачаўся мороз. Скура і цяпер прыйдзе восень.

Ён падыйшоў да плоту і глядзеў у гарод да ракі, дзе некалі стаяла Рукалева лазня. Лазні цяпер не было. Кругляк з-пад Курачовых Цяней згнілі без страхі за гэтулькі гадоў і Балюта калі вузь павазіла іх на дровы. Лазня згарэла ў пецы.

Балюта даўно ўжо недзе спіць. Больш пра яе нічога не думаў — не ішло ў галаву. Падумаў пасля: у вёсцы, як што каму шлыла трэба, людзі ідуць адзін да аднаго і ступаюць у вочы. Не глядзяць — ночы-апоўначы...

Зноў загаварылі недзе блізка на аселіцы, як усё роўна ішлі сюды, у гэты канец вёскі, і ён стаў чакаць. Галасы бліжэлі, але мужчыны — іх было двое, ён не пазнаў хто — пайшлі ў той канец, гавораць. Мусіць, нехта з леспрамгасу; гаварылі пра балюціцу — пра Рамана. Пасля ў тым канцы сціклі.

Ён перайшоў вуліцу і стаў ля Балюціных варот. Падумаў, што пад нагамі многа пяску і цяжка ступаць, аж млеюць калені. У акне ў Балюты згледзеў месіц — жоўтую вузкую выцягнутую ўдоўж паласу. Ад мясца блішчала ўсё акно, як лёд.

Ён ціха адшчыпнуў на двір вароты і зачынуў адразу за сабой.

Калі ішоў ля паркана па двары, бачыў, як у акне скача вузкая жоўтая паласа і бяжыць убок, як уцякае з дарогі. Вялікі Балюцін двор з пустой цёмнай дрывогінай быў ціхі і халодны. На дзядах ля паркана высака на лісці стаяла раса — мачыла рукі.

Ён падыйшоў да ганку і, ступіўшы на высокі круглы, як ад жарон, камень ля парогу, падрагаў за дзверы. І клімка была халодная і мокрая ад расы. Пачуў, як холадна зрабілася за плячыма — пабеглі мурашкі.

Усюды было ціха. У канцы двара ў Балюты, за парканам — на двары ў Гладкага — у студні капала на дно вада.

Балюта не адзівалася, і ён стаў пад дзверыма. Тады сашмыкнуўся з каменя і, каб не ўпасці, хапіўся рукой за клямку. Зноў драгнулі дзверы. У акне ад двара ў другой палавіне хаты адразу адсунулася белая фіранка, і Балюта прынікла да самай шыбыны. На яе свяціў якраз месіц і яна добра была відаць: жоўты твар і зачэсаныя назад чорныя валасы.

Пасля яна выбегла ў першую палавіну хаты — ён чуў, як яна шлёпала па падлозе босымі нагамі, падышла да дзвярэй і шмарганула засаўку. Адхінула дзверы аж да сцяны — дзверы адчыніліся ў хату, і стала на парозе, скорчывшы ў лакцях рукі, босая, у той жа ў палоску паркалёвай сукенцы, у якой была, калі вазілі снапы.

— Што ў цябе там, кажы? Бяда? З дац што? Напужаў, ступаючы... — яна памалу апусла ўніз рукі.

— Пусціш — скажу...

— Ідзі... Бо... — яна ступіла з парогу ў б да дзвярэй. — Мог даўно прыйсці, калі што трэба.

— Дык вот такая бяда... Маніць не буду. І жыў на сваю галаву. Раніца скоры. А раніцай паеду...

— Раніца? — яна здзівілася і стала глядзець на двор на вярбу ў яме, над якой свяціў месіц. Сплю, як пшаніцу прадаўшы. Дык што ты рабіш?

Ён падумаў, што яна ўсё роўна як ведае ў хоць ніколі ёй нічога не гаварыў.

— Ды само рашылася, — сказаў ён, падымчыся з каменя на парог. Яна стаяла збоку дзвярэй і чакала. — Пад Полацк паеду. На неўчастак. Знайду работу. Раніцай і паеду. З аўкалоны ёсць машына на ўчастку. Сяду і — там.

Яна зачыніла за ім ззаду дзверы на клямкі адышла да стала, як усё роўна давала пра у другую палавіну. Агно не бралася паліць, жа, таму, што ў хаце ад мясца было відна, удзень.

Ён стаў, і яна забегла яму наперад — шлёг босымі нагамі па падлозе:

— Не стой... Ідзі ў другую хату. Што гляд пад ногі? Чысціня тут така-ая... — яна махірукой. — Ідзі. Што ж гэты агонь не палю...

Ён усё стаў і яна, пераступіўшы праз пайшла ў другую палавіну. Ён чакаў, пакуль ўключыць агонь. Калі загараўся лямпачка, і ціўшы белыя сцены, яму стала цішэй на ду. Ён перайшоў у другую палавіну і стаў у палю грубі. Убачыў вялікі стол, засланы белым русам, на сталае доўгі прыёмнік — прыяздзіў мі ў водпуск Балюцін сын, купіў. — Красны стала і дзве доўгія лавы ля сцен, ад двара гароду.

Андрэй падумаў, што лавы ў хаце толькі наоць. Каго яна на іх садзіць?

— Дык ты ўжо, суседка... Плата адна... — заў ён, не адыходзячы ад парогу. — Жыць нежк разбярочей. Вольна зноў астаецца, куль зраблю дакументы... Прыйшоў пагавары. Не бойся, што позна. Чацха як падпача, дык чу цяжэй, чымся ўдзень. Удзень усюды д А поччу адзі...

— Ты нейкі не такі сёгоння. Хадзіў і што? — яна стаяла ля стала, як не ведала адысціся. — Ідзі, сядзі, чалавек... Ля сталі крэсла...

— Ды не... Пастаю. Чаго ўжо ты так рыш... — ён памаўчаў. — Дацка з тыдзень пабудзе дома... Ды і ўсё дома астаецца: ка Сама ведаеш. Дачка з усім не справіцца. знаеш, як было, калі я ляжаў. Цяжка гаві за тое яшчэ нічога табе на стол не пахла стапу рабіць... — ён зноў памаўчаў. — Ды ж... Аб'ядно куццам. Мне не будзе, скаж да цябе людзі пасылалі.

— Ды ідзі ты сядзі, стаіш, як на піке роўна... — яна падышла і ўзяла яго за руку. Ён сам пайшоў, глядзячы пад ногі, да ля двара і сеў з самага краю — пачуў, як з д канца лава падымалася угару: пераважва люта тады прынісла ад стала крэсла і пас ля яго збоку, але ён не перасеў — пас толькі даўей на лаве.

— Ну вот... і ўсё, — сказаў ён. — Пайду.

— Пасядзі, чалавек... — яна глядзела яму раз у вочы і ён падумаў, што яны ад агні чорныя, не такія, як удзень. І сама яна дэ такая, як на людзях ці на рабоце. Менше жа, што босая, паўнейшая ў плячах і гав мякчэй, як усё роўна са сваім. — Пасядзі ў яна адышла ў парог да грубі на тое месі ён перш стаў. — Гэтак рэдка ходзіш. Прый дык хадзіў, а з балюціцы прыйшоўшы, дык ні разу ў мяне ў хаце і не быў. На вулі слова скажаш, як усё роўна для прыліку. Я думаю, што можа я што не так зрабіла, ж мяне стаў глядзець другімі вачыма... За гэ гэтулькі ўсяго было, што не спомніш. А я т маю ўсягды: добра, што жыць вярнуўся, а...

— Ды што ты, суседка, такое гаворыш пайду... — перабіў ён яе. — Мне цяпер... Сам даеш. Куды я хаджу...

— Ведаю. Уся вёска гаворыць, што жалю цягнуў. А жыць жа трэба. Мне ты можаш і варыць. Не намага я за цябе маладзей. П ла, пабачыла. Прызнаюся, параўла, але нос я не вешала на людзях, нават бабай будучы...

Андрэй нічога не сказаў, і яна маўчала. І каўшы, ён глянуў на яе — яна стаяла ля гру парозе, склаўшы рукі на грудзях, не адыход ся; не пускаць сабралася, ці што? — тады зі на хату. Чыста вышараваная падлога была тая ад агню і роўная — рукой вадзі: ні сучкі шчэлікі на стыках.

«Старая хата і старыя дошкі ў падлозе, — п маў ён. — Са старой сасны, добра высушаныя кладзены, як сабе. Жыта толькі сыпаць на та падлогу...»

Хата была вялікая і парожняя, хоць б спраўляй вечарынку. Ён падумаў: забўўся, што Балюты такая вялікая хата, не помніў, калі ват і быў тут, мусіць, у вайну, як хадзіў да калеева. І сцены ў хаце былі гладкія, што адно атыкаваныя лучынай, а не намазаны і ем — добра пачасалі некалі бярвенне. Бялішыся нядаўна, можа сёлета вясной.

«Яшчэ недзе бяроцца глінка», — падумаў і адхінуўся на лаве ад сцяны, азірнуўшыся. З ку на сцяне згледзеў картачкі, устаўленыя ў і ры кардон. Картачкі былі новыя, з закорчань краямі. Ён пасунуўся на лаве і нагнуўся да с ны. «Сынавы», — пазнаў ён. На картачках і сяд і стаў Балюцін сын — Саша. У шынялю; у т насцёрцы з пілоткай, а то і без пілоткі, з пры занямі кароткімі валасамі і доўгім носам; ад і пасярод двух, падобных на яго, салдат — пазна толькі на носе; са шыямі на грудзях і з вялікі набухлым ззаду за ім белым парашутам; на зям

ВОДГУМЕ АКЦЁРСКАЙ СЛАВЫ

нення.
уражэнн
прысвеч
«Сабакі
га.

Чаму
гэты пр
му, што
туе на
тыкі, і і
сябе п.
будучас
твой ягі
мовіў «

Калі
забывае
ці гаво
тыўнас
захалп
казам»
віч. І а
між ін
чуццём
няў аўт
дэмічні
лы. Тан
шу веф
цова н
дыку і
матэры
вагі і я
ла ў за
ла сум
ханых

І яш
стычна
патрэб
больш
юцца
гожыя
узніма
шыю
дач ч
най —
пакута
што ў
былі
ная к
(інды
было
матэр
лей —
ўвельі
ўвасаі
тычна
сці г
вельі
актры

Зав
ёсць
рым,
пра і
К. Ку
акцёр
сць
нібы
рай с
ў тэ
ся яш

спектаклях рэжысёра Л. Літвінава, пачынаючы з бліскучага выканання ролі Марылькі ў «Бацькаўшчыне» К. Чорнага. Вобразна кажучы, крытык паклавае, як смела кідалася І. Ждановіч у віры самых розных па стылі і па жанрах драматургічных стыхій. Іграла яна і падлеткаў (амплуа, якое завецца травесці). Па-грамадзянску востра характарызавала прадстаўнікоў розных сацыяльных колаў. І заўсёды для яе было важным быць у рэчышчы рэжысёрскай задумкі спектакля, а грунт яна знаходзіла ў тэксце п'есы. І так часта плён акцёрскіх намаганняў І. Ждановіч бываў падзей і нашым тэатральным жыццём.

Скажам, у кніжцы даецца цытата з адной рэцэнзіі 1934 года пра «Канец дружбы» К. Крапівы: «Наўрад ці трэба шукаць асабліва багата эпітэтаў для характарыстыкі гэтых дзвюх актрыс. Мы з вялікім энтузіязмам павінны адным словам сказаць пра створаныя Ржэцкай і асабліва Ждановіч вобразы, словам — Здрава!»

І К. Кузняцова робіць правільна, калі паведаміўшы нам пра такія «энтузіязныя» воклічы «здорава!», разглядае, што і як іграла артыстка на сцэне. Чытаем пра Майку з «Платона Крэчата» А. Карнейчука, пра Машаньку з аднайменнай драмы А. Афінагенава, пра Насцю з «Пагібелі воўка» Э. Самуйленка, пра Веру з «Апошніх» М. Горкага, пра Валю з п'есы «Жыццё вучыць» В. Галаўчынера, пра Аню з «Канстанціна Заслонава» А. Маўзона, і нас пакрысе захалпае духоўнае характава герані, паказанае І. Ждановіч у кожнай ролі з новымі мастацкімі нюансамі і ў розных тэмпераментных напаяненнях. Надзвычай яркія назіранні К. Кузняцовай там, дзе яна параўноўвае Марыну з «Гэта было ў Мінску» А. Кучара і Насцю з «Пагібелі воўка» — тут чытач адчувае, як ад «намацавання» вобраза з дапамогай аўтара і рэжысуры І. Ждановіч ішла да творчай самастойнасці ў вырашэнні сцэнічнага вобраза.

Але спакваля даследчык са ступае месца апісальніку, і та-

ды К. Кузняцова робіць тэкст кнігі манатонным, аднастайным. Скажаўшы, што Л. Рахленка, напрыклад, вырашаў п'есу «Глыбокія карэнні» як сацыяльную драму, аўтар добрасумленна апісвае, што рабіла актрыса ў першай сцэне, у другой і г. д. Рэжысёрскае і артыстычнае ў спектаклі бытаецца з тым, што дыктуюць тэатру і выканаўцам драматургі. «Як» вельмі рэдка ўваходзіць у размову пра «што» ігралася на сцэне. Зразумела, калі такім чынам К. Кузняцова нібы аднаўляе, напрыклад, забыты цяпер спектакль «Фландрыя» В. Сарду, то і гэтыя старонкі цікавыя для цяперашняга чытача, але пэўная «скаванасць» даследчыка тэкстам і сітуацыямі п'ес тут ёсць. Таму, відаць, і некаторыя важныя тэзісы К. Кузняцовай застаюцца недастаткова пацверджанымі разглядам акцёрскай працы.

Так, на стар. 59 даецца важная заўвага: «Асабліва сць (Ждановіч) творчай індывідуальнасці, яе своеасаблівае мастацкае і грамадзянскае крэда — заўсёды ісці ў нагу з патрабаваннямі часу», хоць гэта «крэда» наогул саветаў мастака. А далей напісана так — «Яе герані заўсёды выклікалі тыя асацыяцыі ў глядачоў, якія хвалілі іх. Вось чаму кантакт паміж глядачамі і актрысай быў заўсёды стаў і моцны». Выказана гэта не зусім дакладна, але затое катэгарычна. Ну, так ужо і «заўсёды!» Патымае панегірыкам ад такога «заўсёды». Аднак галоўнае не ў гэтым. Асацыятыўнасць роздзума і пачуццяў глядача, народжаная іграй І. Ждановіч, потым у кнізе ў адных выпадках ілюструецца пераконаўча (там, дзе мы «бачым» І. Ждановіч у сучасным рэпертуары), а ў другіх ніяк не пацвярджаецца (там, дзе гаворка ідзе пра гістарычныя і класічныя творы). А для пацвярджання думкі пра «асацыятыўнасць» аўтар дае апісанне ігры І. Ждановіч, скажам, у ролі Людмілы ў п'есе «Позняе каханне». Апісанне само па сабе падрабязнае, дэталізаванае, ды толькі да крытычна-даследчага тэзісу яно не мае дачы-

«Дзяўчынка ляжыць у высокай траве і чакае. Блізка, зусім побач гудзе чмель. Імклівым росчыркам праразае сіняву неба ластаўка. Ціха шапоча лісце. Дзяўчынка чакае: вось-вось празвінець звончак, і з'явіцца гномік у чырвоным каўпачку, якраз такі, як у казцы, якую расказвала цётка Фёкла Клемафасаўна. Ірынка чакае...» — так пачынаецца кніжка «Ірына Ждановіч» Клары Кузняцовай. Пагадзіцеся, што такі пачатак настройвае на лірычны лад чытача і адразу абуджае цікавасць да таго, аб кім гэта напісана. Народная артыстка БССР Ірына Фларыянаўна Ждановіч усё жыццё аддала сцэне. Адной і адзінай — яе цяпер называюць купалаўскай і акадэмічнай, а калісьці актрыса была сярод заснавальнікаў Першага БДТ. Яе творчы шлях у мастацтве — тэма для даследчыка невычэрпная. І кніжка К. Кузняцовай (дарэчы, выдадзеная вельмі своечасова — нібы да 50-годдзя тэатра) робіць добры і прыкметны крок у даследаванні і апісанні гэтай шляху.

Скажаўшы пра «даследаванне» і «апісанне», мы паспрабавалі і вызначыць асноўныя якасці зробленага аўтарам кніжкі. Калі К. Кузняцова паглыбляецца ў факты творчай біяграфіі актрысы, яна аналізуе і дае дакладныя характарыстыкі роляў і вобразаў з рэпертуару І. Ждановіч. Каб пацвердзіць правільнасць сваіх высноў, спасылкаецца на колішнія выказванні тэатральных крытыкаў і на ўспаміны калег і партнёраў па сцэне І. Ждановіч. Па-добраму ўважліва прасачыла К. Кузняцова за працэсам станаўлення актрысы, асабліва тое, што звязана было з сядружнасцю паміж першым пакаленнем купалаўскай трупы і Еўсцігнеем Міровічам, выдатным педагогам і рэжысёрам. Гэта пад яго наглядом і на яго ўроках выпрацоўвала І. Ждановіч свой акцёрскі «почырк».

Цікавыя старонкі, дзе даецца аналіз здабыткаў артысткі ў

К. Кузняцова. «Ірына Ждановіч». Нарыс. Выдавецтва «Беларусь» Мінск. 1970.

ТЫРАЖОМ у 335 тысяч экзemplяраў выдавецтва «Беларусь» выпусціла ў свет новы фотаальбом, прысвечаны мемарыялу ў Хатыні. Мастакі гэтага выдання — У. і М. Басалыгі, а мастацкія рэдактары — У. Круглоў і В. Курусь. Яны выявілі добры густ і такт — альбом не выглядае лёгкадумным і ў той жа час ён пазбаўлены арфіцыйнасці, параднасці.

Размяшчэнне фотаздымкаў, тэксту, вершаваных заставак, малюнкаў зрэжысравана тым чынам, што мы ўвесь час у напружанні. Тут няма сэнсавых і выяўленчых правалаў — усё трапіла, усё прадумана. Мы быццам прысутнічаем у гэтым мемарыяльным комплексе, ходзім па яго бетонных сцяжынках, спыняемся перад вузлавымі элементамі помніка, чытаем усхваляваныя надпісы, углядаем ва ўзрушаныя, гаротныя твары наведвальнікаў, чуем трывожны рэвіем званаў...

Зразумела, складальнікам альбома было б вельмі цяжка

УЗРУШАНАСЦЬ. МАЙС

дасягнуць гэтага эфекту, калі б не выдатныя фатаграфіі вядомых нашых фотамайстроў А. і М. Ананіных, якія здолелі стварыць здымкі, выключныя па эмацыянальным напружанні.

Фотаальбом адкрываецца, здавалася б, нейтральным здымкам Лагойскай шашы, па якой імчыцца чарада аўтамабіляў. Але нейтральнасць гэтага здымка знешняя. Ён набывае важнасць, калі чытаеш узрушаны нарыс Б. Стральцова, якім адкрываецца альбом: «Бясконцы патак машын цячэ і цячэ па Лагойскай шашы. На 54-м кіламетры, там, дзе прама з лесу на ўскраі дарогі выступаюць вялікія драўляныя літары, што складаюць усім вядомыя словы «Хатынь», асфальтавая стужка робіць адгалінаванне... Чытаеш гэтыя словы і разумеш — на здымку не проста шаша, не проста аўтамабілі — гэта дарога ў

Хатыні.. Вось і яны, гэтыя вялікія драўляныя літары — быццам незвычайная страла, указваюць дарогу да жалобнага помніка.

Пайшоў адлік кіламетраў — да Хатыні засталася чатыры кіламетры, два, адзін... І вось перад намі шырокая, на ўвесь разварот альбома панарама мемарыяльнага комплексу: стары з забытым сынам на руках, чорны гранітны дах на месцы спаленай адрыны, коміны-стэлы, бярозавы гай увадалі і цяжкія трывожныя хмары, што нізка навіслі над зямлёй, быццам падкрэсліваючы ўсю жудасць злачынства, што было ўчынена тут.

Гэты выразны элемент — нізкія чорныя хмары — складальнікі альбома скарыстоўваюць яшчэ. У адным з самых удалых, на маю думку, разваротаў альбома, там дзе знізу ліста-фатаграфіі чатырох званаў, здымак неба, вузкім ланцугом

выц:
се і
зара
ры
кай
уваб
фаші
кае
га ча
вёсан
шых

Пё
Вось
хаплё
людзе
няя, у
ладая
ста на
чы, пс
столькі
цам з
кожнаг
таннем
такое!..
та!»

І зно
баваны

га не было відаць. Туман сінеў і ў другім канцы вёскі на вуліцы. За Выганчыкам нізка над Луськім вісеў месяц, вялікі, жоўты, у смуге — здавалася, што ён на зямлі.

Над участкам выплыла з-за лесу зялёная летняя зара. Бралася на додніцу.

У тым баку быў Полацк, і Андрэю здавалася, што ён ідзе недзе туды, пакінуўшы ззаду ўсё на свеце...

Па выбітай сцежцы на вуліцы ля плоту лёгка было ступаць. Стапаная падсохлая трава пад нагамі падымалася ўгару — расла ночку, мокрая ад расы. Раса ляжала зверху на пяску на вуліцы цёмнымі плямамі; наліпла на плоце на жэрдках дробнымі густымі кропелькамі, што мак. Возьмешся за жэрдку рукой — напеа з пальцаў.

Зябка рабілася за плячыма, было чуваць, як холадна ў рукі — у пальцы. Зноў паказвала на пагоду. Белыя воблакі не пайшлі на вёску з Загумення — сплылі на Курачовыя Цяні. Белая паласа стаяла ўжо пад самым лесам.

Недзе ў тым канцы вёскі загалашыў певень; скрыпнулі блізка вароты; у Луськім, у тумане, загудзела і сціхла машына; за ракой пад Вешкамі азваўся дзкая качка, зачыркала густа і ядрана, — краталася, прачынаючыся додніцай, зямля...

Андрэй пастаяў яшчэ ля сваіх варот, глядзячы на Луськае.

«Сціраецца месяц, — падумаў ён. — Апошняя квадра...»

Дома ў хаце ён адразу падышоў да ложка да дачкі. Аперся рукамі на брыж у галовах.

Польскае) А варшаўскія — кожны са сваёй ад-
скурай! У тую пасадку
прамільгнула, нібы ў
адзі, у вольны ад навуко-
ix час, і ўжо абавязкова
пебольш уважліва, рада-
да. Тэрмін майёй камандаі-
бекуды больш працягла.

СЛЕТ пайшоў на пасад-
беі Прамільгнулі доўгія ста-
ныя ангары, чароды павію-
аліх і грузавых паветра-
ў, якія застылі на зямлі.
Пагранічныя фармаль-
валі пмат часу — і я на-
раных варотаў Варша-

вы будзеце нан доктар
ную пытанне і бачу сі-
мужчыну ў светла-па-
нага тыну гарнітуры.
юбаў, але не доктар, а
дат...

на сабе гэтай «эцыклічнасцю» архі-
тэктурных форм і стыліў уражвае.
Міняючы Алеі Ерузалімскай —
цэнтральную магістраль горада, пера-
поўненую ў гэты абедзенны час наро-
дам, траілем праз знаёмы ўжо мне
Новы Свят на Рынак Старога Места.
Тут пануе архітэктурна XVII—XVIII
стагоддзяў. Пасля вайны тут былі ад-
ны толькі руіны. Але сёння зусім не
адчуваеш, што ўсё гэта адноўлена
якіх гадоў пятнаццаць-дваццаць на-
зад. Вернуты да жыцця кожны ста-
радаўні будынак. Нават атмасфера
часу, калі хочаце. Афарбаваныя ў
розныя колеры будыні з чарпачны-
мі дахамі цясяцца, утвараючы замк-
нёны плян. Тут — музей гісторыі
Варшавы і побач — музей Адама
Міцкевіча...

З калейдаскопу новай і старой
Варшавы пачынаю ўрываюся ў бела-
рускае мінулае. Сапраўды — неспа-
дзяванка!

На адным з будынкаў — мемары-
яльная дошка сведчыць, што ў гэтай

дзельце суцэлы часу. Гэтым жа апа-
ліція манументы — і ўжо, здаецца,
няма пэўнай грані, мяжы паміж гі-
сторыяй і сучаснасцю. У сучаснасці
ўвасабляецца ідэал, у імя якога ў
глыбні стагоддзяў шла барацьба. А
сённяшні дзень — поўны пафасу гіс-
торыі, якая творыцца на нашых ва-
чах. Так у першыя ж гады знахо-
джання ў Варшаве я адчуў пульс гіс-
торыі даўняй і сённяшняй. І ў гэтым
пульсе адчуў рэха нашага, беларуска-
га, мінулага. Рэха сувязей двух наро-
даў-суседзяў, у якіх мары аб спра-
вядлівасці нараджалі вільня глыбін-
ныя сілы да барацьбы за сапраўды
дэмакратычны кірунак развіцця гра-
мадства.

Гісторыя палякаў — гераічная, як
і гісторыя нашага народа. Ці не
пра гэта гаворыць перад уваходам у
філіял Польскай акадэміі навук за-
думлівы Капернік? Ці не пра гэта
нагадвае помнік кіраўніку паўстання
варшавян супраць інашаземных захоп-
нікаў — простаму шаўцу Кілінскаму?

НАТАТКІ МАСТАЦТВАЗНАВЦЫ

ІХ СКАРБАЎ

Уроцлаў — Познань

На ўспамін пра сустрэчы ў Познані
Л. Дробаў і гід Крыстына Маніла

нічога! Не трэба бянтэ-
нас вама кандыдацкай
дае нашай доктарскай,
рыўдубце, што будзем
панам доктарам!..

тут Дэрваед — супра-
та гісторыі мастацтва
дэміі навук. Ураджа-
ны, ён добра разумеў
На дарозе ў акадэмію
імя сказаў: «У інсты-
тута, што нан доктар
мат ларыснага для ся-

ўны корпус Палаца
ауді — цудоўнага па-
ціх людзей Варшаве.
іца прэзідыум Польшы
і навук. Маналітныя
падобныя на стара-
я, хуткасныя ліфты,
іакойчыкаў, у якіх кі-
еж рантам наваліліся
ых знаёмстваў.

«Метраполь». Мой па-
зваліўся і, каб скары-
і Янкоўска — мая по-
да» з прэзідыума Польшы
навук — прапанавала
шаву.

«Волга» паймала
яздоўскіх. На дарозе —
Лазенкі з Бельведэрам
відэцыйнай польскіх ка-
і парк добра захаваліся

азіарцо ў Лазенках —
адпачынку варшавян,
— створаная самой пры-
да». У гэтым асіроддзі
аглядае магунара брон-
Шапона. Каля помніка
ампазітару наладжваюць
іпольскіх спевакоў і пля-

роп уражанняў! Бачыў ці
ўсё гэта мінулы раз?
ведэрская, якая прыма-
а Уздоўскіх. — тут раз-
дзіламатычны корпус. Ве-
дзак нашага пасольства
ду прыгожым палацавага
ту з белымі калонамі.

ўнае сцяг СССР. Мі-
ўства Вялікабрытаніі —
замкнёны чатырохкут-
гамі, шчыльна зацягнуты
шторамі, з награвірава-
іраванай наверхні фасаду
ільвом... Пасольства
удынак са шкла і бетону,
ым зорна-паласатым сця-
ных Штатаў...

аём пляц Трох Крыжоў.
жа і гід) тлумачыць, што
дзімі прыгожым месцы Ста-
вы — касцёл, які навед-
на варшавян.

лаўно сабе на думцы,
ліваю з тутэйшай «эцы-
архітэктурны» разнастайныя
я будыні, параўноўваю
ытным Вільнюсам... Мне
параўнаўна гістарычны
хітэктурны Варшавы, Віль-
м, што захавалася ад стара-
пасля сусветных войнаў на
мог бы праліць святло на
узаемазвязей архітэктур у
утку Еўропы». Ды і сама

вось камяніцы ў пачатку XVIII ста-
годдзя варшаўскія мастакі Лука
Смуглевіч і Шыман Чаховіч адкрылі
школу малевання (правобраз будучай
Акадэміі мастацтваў). У гэтай школе
набывалі мастацкую адукацыю дзеці
бедных рамеснікаў. Адсюль жа ця-
нецца адна са шматлікіх нітачак мас-
тацкіх сувязей на нашу Беларусь.
Сын Лукі Смуглевіча — Францішак
— атрымаў у гэтай школе прафесія-
нальную адукацыю і потым, у пачат-
ку XIX стагоддзя, наладжваў маста-
цкую асвету ў Вільні, дзе многія бела-
русы навучаліся вышэйшаму мас-
тацтву.

Цікава таксама, што адзін з за-
навальнікаў варшаўскай школы —
Шыман Чаховіч — у свой час навед-
ваў Беларусь. Быўаў у Мінску. Есць
звесткі, што яго творы былі ў мін-
скіх касцёлах. Пэндзлю Чаховіча
таксама належалі многія партрэты і
гістарычныя кампазіцыі ў полацкім
езуіцкім калегіуме...

Дзякуй табе, старая Варшава, за
гэтую неспадзяванку! Жыццё і мас-
тацтва, сучаснасць і гісторыя настоль-
кі сплаліся ў табе, што не магу не
хвалявацца, як і кожны, хто трапіла
сюды! Дзякуй табе за напамінак пра
братэрства «людзі паспазітага» ў яд-
наш духоўным пры стварэнні дэма-
кратычнай, сапраўды народнай куль-
туры!

Я прыгадваў беларусаў, якія вучы-
ліся ў Варшаве... Я прыгадваў «мін-
чаліна» Манюшку... Я стараўся ўста-
навіць на памяці — з кім мог суст-
ракацца ў Полацку і Мінску Чаховіч,
намеціў правесіць паслы на аўтары-
тэтных крыніцах... Тым часам мінулі
калоны Сігізмунда і выехалі да пом-
ніка Адаму Міцкевічу. І зноў
прагучала імя майёй Белару-
сі. На пабудову гэтага веліч-
нага і досыць рамонтнага ма-
нументу ў другой палове мінулага
стагоддзя збіралі грошы не толькі ў
Польшчы, але і ва ўсім Паўночна-
Заходнім краі. Удзель у зборы срод-
каў на помнік прымаў беларуская
Інтэлігенцыя — пісьменнікі, мастакі,
у тым ліку і Францішак Багушэвіч.
Дык, значыцца, і беларуская працоў-
ная капейка — у слаўным надмур-
ку!.. Вельмі прыемна, што не забыва-
юць тут пра гэта!.. Дзякуй табе, Вар-
шава, і за гэты напамінак!..

А вось і яшчэ «знаёмы» — Паян-
тоўскі. Статуя работы слаўтага Тор-
вальдсена. Цяпер яна стаіць насуп-
раць будынка Савета Міністраў Польшы
Народнай Рэспублікі. Калісьці
гэтая статуя ўпрыгожвала замак кня-
зя Паскевіча ў гомельскім парку.
Толькі прастаяла яна там надоўга.
Наводзе ўмоў Рыжскага мірнага да-
гавору Польшчы былі вернуты многія
мастацкія каштоўнасці, якія належалі
раней польскім магнатам, што га-
спадарылі на Беларусі, у тым ліку і
статуя Паянтоўскага. Захаваліся сля-
ды яе знаходжання на Беларусі ў
малюнках вядомага мастака-архітэ-
тара першай паловы мінулага ста-
годдзя Навалеона Арды. Яна адно-
стравана перад вежамі гомельскага
палаца (цяпер там абласны музей).

Скульптура на вуліцах і плошчах
польскай сталіцы — жывое ўвасаб-

А слаўная варшаўская Ніке, багіня
перамогі, таленавіта вылепленая
польскім скульптарам — выхаванцам
ленінградскай школы (ці не ў Керзіна
ён вучыўся?) Я мог бы пачаць напі-
саць пра хвалюючую сустрэчу з «жа-
лезным Феліксам» на вуліцы Мар-
шалкоўскай... Я мог бы многае раска-
заць аб пачуццях, якія выклікаюць
шматлікія помнікі ахвярам фашыз-
му...

А як застукала сэрца, калі праз
Маютаў выехалі да рускіх могілак!..
У момант памяць аднавіла карціны
суровага 1944 года, калі мы сталі
ў абароне перад самымі варотамі
польскай сталіцы... Гэта быў невяліч-
кі плацдарм за ракой Нараў... Немцы
ўсімі сіламі імкнуліся спіхнуць на-
шы войскі з невялічкага пятачка
ўзарапай спарадзі зямлі... Шмат
тады загінула нашых воінаў. І многія
мае сябры-аднапалчачы загінулі... Але
не адступілі... Магло стацца, і я
жыў бы тут, на гэтых могілках, дзе
столькі знаёмых прозвішчаў — рус-
кіх, беларусаў, украінцаў, казахаў...
І можа хто другі сказаў бы тады сёй-
ня тое, што мне хочацца крыкнуць на
ўвесь свет: слава вам і дзякуй вам,
набрацімы баявыя, што жыццём з'яд-
налі волю сённяшняй Варшавы і сёй-
няшняга Мінска, што вызвалілі Еўро-
пу ад карычневай чумы!.. Ды што
мой адзін голас! Не адзін ён гаво-
рыць дзякуй і славу. Амаль на кожнай
вуліцы Варшавы мемарыяльныя
домкі. І сярод іх многія — у гонар
паўстанцаў Варшавы. У дні «заду-
шак» калі кожная мемарыяльная
домкі варшавяне запальваюць агні,
прыносяць кветкі...

Я прыехаў займацца гісторыяй
мастацтва. А мастацтва сустрэла мя-
не маўкліва размоваю пра нашу суч-
аснасць. Пра той клопат чалавецтва,
дзея якога існуе і сённяшняе пра-
грэсіўнае мастацтва. — не дапусціць
новай вайны. Так, мастацтва! Соплімі
невідомых нітак — мінулае і сучас-
насць — параджае яно тую духоўную сув-
язь людзей, якая дае ім сілы зма-
гання за новае жыццё, будаваць яго
на законах праўды, добра, прыгажос-
ці. Пачуццё гэта сагрэла гутарку са
спадарожнікамі на Варшаве ў гэты
дзень, калі мы прыехалі ў «Метра-
поль» і я запрасіў усіх у госці ў свой
пакой на дзевятым паверсе. Я гаво-
рыў з маймі новымі сябрамі і думаў,
што нават дзеля аднаго такога дня,
як гэты, перапоўнены сустрэчамі і
мінулым і сучасным, з мастацтвам і
з жыццём, варта было прыехаць у
Варшаву.

IV.

ЦЯЖКАЯ гэта справа — асэн-
саваць столькі самых разна-
стайных уражанняў, якімі на-
даравала мяне гасцінная Польшча.
Міжволі даводзіцца абмежавацца
неймімі тэмамі, якія не паўтаралі б
вядомае чытачу з дарожных дзёні-
каў на Польшчы майх папярэднікаў.
І я даў сабе слова, што буду расказ-
ваць пераважна пра тое, што звяза-
на з майёй прафесіяй мастацтвазнаў-
цы і гісторыка выяўленчага мастац-
тва.

жым квартал горада на вулицы Доўгай (па-нашаму — Доўгай). Некалькі трохпаварковых будынін старой, даваеннай архітэктуры.

Пра дырэктара інстытута, відомага мастацтвазнаўцу Міхала Валіцкага, я ведаў і раней. Яго піру належыць грунтоўныя даследаванні па гісторыі не толькі польскага выяўленчага мастацтва. З хваляваннем чынаў сустрачы з ім. І як горка стала на душы, якой жалобай агарнула сэрца, калі сказаў, што незадоўга да майго прыезду прафесар Валіцкі памёр.

Інстытутам часова кіраваў намеснік Валіцкага, дацэнт Анджей Рышкewіч. Чалавек рознабакова адукаваны. Ведае некалькі замежных моў. Беспамылкова арыентаваўся ў мастацтве многіх краін. Грунтоўна вывучаў польска-французскія мастацкія сувязі і нядаўна выпусціў змястоўную манаграфію на гэтую тэму. У манаграфіі, між іншым, піша і пра многіх мастакоў — выхадцаў з Беларусі.

Рышкewіч сустраў мяне надзвычай прыемна. Гэты майны мужчына з прыемным тварам і капной густыя сівых валасоў над разумнымі, уважлівымі вачыма перш за ўсё пацікавіўся маймі набыткамі на новым месцы — ці зручна будзе працаваць, ці не адчуваю пацікаўнасці з моваю. Я адказаў, што ў перакладчыку патрэбы не маю і горада падзякаваў за добры нумар у гасцінцы.

Дацэнт Рышкewіч горада цікавіўся справамі мастацтва ў нашай краіне, інфармаваў мяне аб метадах вывучэння польскімі вучонымі мастацтва XIX стагоддзя, падрабозна распытваў аб маіх непасрэдных навуковых Інтэрэсах: «Якімі мастакамі пан доктор цікавіцца?.. Ці не назаве пан доктор імёны?..» Ну, канечне ж, я быў гатовы да гэтага пытання і пералічыў Рышкewічу ўсіх мастакоў — выхадцаў з Беларусі, якія доўга жылі ў Польшчы або вучыліся ў мастацкіх навучальных установах Варшавы і Кракава.

Як прыемна было мне пачуць ад Рышкewіча:

— Так, вы абавязкова знойдзеце ў музеях і бібліятэках нямала звестак пра гэтых мастакоў... Нават арыгінальныя палотны захаваліся. Звярніцеся ў аддзел каталогаў інстытута — вам памогучы іх знайсці. У гэтым аддзеле сканцэнтраваны ўсе звесткі па гісторыі выяўленчага мастацтва. Папраўдзіце ў бібліятэцы, у архіве — не пашкадуеце...

Неўзабаве я пераканаўся ў слушнасці парад Доктара Рышкewіча. У першы дзень працы ў аддзеле каталогаў пачаткаў цікавыя звесткі пра творы Дамеля, Ваньковіча, Аляшкewіча, Альхімовіча і многіх іншых мастакоў. Адрозна скажу, яшчэ тыдзень назад пра такія звесткі я мог толькі марыць...

Перш чым павяду гаворку пра польскія знаходкі, не магу не зрабіць «ірычынае адступленне» ў галіну арганізацыйнай працы. Дасканалы парадак у аддзеле каталогаў уражвае. Падыход да справы — сапраўды навуковы. Сістэматызацыя матэрыялу — выключна прадуманая. Любая даведка — фактычная ці бібліяграфічная — даецца вельмі хутка. І часцей за ўсё такая даведка — вычарпальная. Вось людзі варта было б прыехаць для абмену вопытам многім нашым бібліяграфам!.. (Забягаючы наперад, скажу, што яшчэ, бадай, лепш пастаўлена работа каталога Ягелонскай бібліятэкі ў Кракаве).

Зразумела, мой бібліяграфічны спытанк вельмі хутка папаўняўся. Прыемна было пераканацца, што многія рэчывы выданні, пра якія я раней толькі чуў, у інстытуцкай бібліятэцы можна атрымаць без асаблівых цяжкасцей. Але, бадай, самае вялікае ўражанне на мяне зрабіла інстытуцкая фотатэка. Гэта сапраўды унікальны збор рэпрадукцый работ польскіх і сусветных мастакоў, адпаведным чынам апатаваны. Сярод збораў інстытута я знайшоў каля 100 (!) рэпрадукцый твораў беларускіх (або тых, якія толькі часова жылі і працавалі на Беларусі) мастакоў. Гэтыя рэпрадукцыі польскія калегі з пачуццём вялікай прыязнасці перадалі ў дарунак нашаму Інстытуту мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору, у якім я працую.

Працяг у наступным нумары.

Споўналіся 90 гадоў з дня нараджэння Мімі Апалінэра — выдатнага паэта Францыі. Нас у першую чаргу цікавіць яго творчасць. Але хочацца ўспомніць радасю пую паэта, звязанага з нашымі ім'ямі з Беларуссю.

Над Наварудкам, у маітку Дарашковічы, жыў некалі Кастравіцкі. Міхаіл Апалінэры Кастравіцкі — дзед паэта, дробна-намесны, збядзелы дваранін, быў чалавек дэмакратычных, перадавых ідэяў. Ён разам са сваімі братамі Юзафам і Адамам прымаў удзел у паўстанні 1863 года. Браты былі выслааны царскімі ўладзямі ў Сібір і Арэнбург, а Міхаіл-Апалінэры ўдалося разам з сям'ёй уцячы ў Італію.

90 гадоў назад у Рыме нарадзіўся чалавек, якому суджана было стаць паэтычнай славай Францыі.

У 1901 г. ён надрукаваў свае першыя творы над сапраўдным прозвішчам Вільгельм Кастравіцкі.

Дзякуючы маці Кастравіцкай, Апалінэр назаўсёды захаваў у сабе сэрца любоў да Расіі, да Польшчы і іншых славянскіх краін.

Цяжка нараненна на францы ў галаву, ён памёр у лістападзе 1947 года.

Лепшыя кнігі Апалінэра — «Бестырыі, або картэж Арфея», «Каліграммы» — наватарскія на сваёй сунасці, па сваім духу.

«Бестырыі, або картэж Арфея» — першая кніга Апалінэра — была выдадзена ў Парыжы ў 1911 г. тыражом у 120 экзэмпляраў. Кожны перш з'яўлення подпісам да малюнкаў мастака Раўла Дюфі. Некалі «Бестырыі» — вазачыны сярэднявечныя кнігі пра жыццё — былі вельмі распаўсюджаны ў Францыі.

Прававую ўвагу чытачы новай пераклады з кнігі «Бестырыі, або картэж Арфея» і «Каліграммы».

Элі АГНЯЦВЕТ.

Гіём АПАЛІНЭР

З КНІГІ «БЕСТЫРЫІ, АЛЬБО КАРТЭЖ АРФЕЯ»

КОТКА

Я дому свайму пажадаць гатоў:
З розумам жонку — без лішніх слоў,
Котку, што ціха між кніг ляжыць,
На ўсе поры года — добрых сяброў,
Бо не магу без сяброў я жыць.

ТРУСІК

Я з ім пазнаёміўся ўчора
І ўзяў бы, жывога, з ахватай,
Але ён жыве ля чабору
У даліне Краіны Пышчоты.

ВЯРБЛЮД

Сваіх вярблюдаў чатырох
Дон Педра закілаў умела —
Аб'ехаў важна свет ён цэлы.
Я так зрабіў бы, далібог,
Каб меў вярблюдаў чатырох.

МЫШ

Мышы часу — дні прыгожыя,
Вы грызеце жыццё маё і сэрца!
Пражыў я дваццаць восем, божа мой,
І вельмі кепска жыў, здаецца...

СЛОН

Скарб мой каштоўны — словы мае
Адпавядаюць інкам слановым.
Слава, як мёртвы пурпур!..

За ж

Плату я ўношу — мелодыю слова.

ВУСЕНЬ

Праца — і багацце, і Парнас.
Дык працуйце ж, бедныя паэты!
Вусень робіць — точыць доўгі час,
Матыльком шыкоўным будзе летам.

БЛЫХА

Блыха — гэта сябар,
Каханка любая,
Да тых, каго любіць, — дельмі лютая.
Кроў нашу п'е — усім гэта ясна.
Самы любімы — самы няшчасны.

КОНІК

Чуець? Спявае звонкі конік,
Гэта ежа найсвятога Жена.
Хай мая паэзія ўжо сёння
Будзе пірам для людзей жаданым!

МЯДУЗА

Мядузы, вы — няшчасныя галовы
З шавялюрамі ліловымі!
Вам падабаюцца штормы-буры,
А я ў захапленні ад вайшай натуры.

КАРП

У вашых сажалках, стаўках
Так доўга жывеце, аж страх!
Смерць пра вас забыла, хіба,
Меланхолічныя рыбы?

ГОЛУБ

Голуб, ты мудрым каханнем еядомы,
Зачацце дай Хрысту самому.
І я закаханы ў Марыю адну,
Дапамажы мне жаніцца,

а ну!

ПУГАЧ

Беднае сэрца сваё пуганом называю,
А пугача ўсе клянуць,
На самым краі —
Дык працуйце ж, бедныя паэты!
Тых, хто мяне палюбіў,
я ўслаўляю.

п'якліваюць ізноў.

мая ласка, запал мой і кроў.

я ўслаўляю.

З КНІГІ «КАЛІГРАМЫ»

Вершы міру і вайны

БУДУЧЫНЯ

Падкінем салому,
Зірнем на снег,
Напішам лісты,
Пачакаем загаду.

Закруцім цыгаркі,
Згадаем каханне,
Зірнем на віноўкі,
На ружу зірнем!

Крыніца не высыхла,
Саломы золата не пацімнела.
На пчолку загледемся,
Не думаючы аб заўтрашнім.

На рукі нашы зірнем!
Гэта — снег,
І ружа, і пчола,
І наша будучыня!

ПЕРАМЕНА

Жанчына, што плакала каля хаты,
Тады, калі міма ішлі салдаты;
Паблізу ад шлюза — з вудой рабочы,
Белыя траншэі, як сляпыя вочы,
Снарады, якія разрываліся,
Запалкі, што болей у рукі не браліся —
Усё ва мне змянілася дзаваня,
Усё, апроч майго кахання!

САМ-НАСАМ З ПРЫРОДАЙ

Павел САКОВІЧ

ПАРОЙ ГРЫБНОЮ...

СМАРЖОК

Ён з'яўляецца нечакана.
Ледзьве прыгрэе сонца —
яго грыбніца падыходзіць
на вясновых дражджах, ні-
быта цеста. Пузырыцца,
бурліць, пакуль не выльецца
у мудрагелістую форму.
Калі не выйшаў смаржок у
стройнага франта з элігантнай
шалкай, дык толькі з-за
паспешліваці жыць, быць
на зямлі першым. І хоць у
яго такая крыводная мянушка
— смаржок, колькі за-
хаплення і радасці прыхо-
дзіць да грыбніка, які зной-
дзе яго дзе-небудзь на ляс-
ным узгорку або побач са
сцэжкай! Несамавіты вы-
гляд акупляецца «наварыс-
тым» грыбным водарам.

Ён выйграў у грыбоў першы прыз. Разумнік. Нездарма ў яго так многа звільін на шалцы.

НОХАЦЕЛЬНЫ ГРЫБ

Неяк у канцы сакавіка пайшлі мы з Фадзеічам першыя грыбы паглядзець.

Фадзеіч хоць стары, але цікаўны, як дзіць. Усё рункама памацаць хоча, з кожнага куста па лісточку зрывае: памне — панюхае. Нібы дэ-густатар які. Ды яшчэ і даказвае, што кветкі вярбы, якую на ўзгорку ўбачылі, зусім іншак пахнуць, чым тыя, што ў нізкім сарвалі...

Потым, зусім нечакана, адшукаў Фадзеіч два добрыя страчкі. Адзін мне аддаў. «На, нюхай», — кажа, а другі сабе ўзяў. Спачатку ў далонях яго трымаў і так вась, са жмені, нюхаў. А потым, калі страчок «вычхаўся», размяў яго акуратна ў

пальцах, ды і давай сабе па чарзе ў ноздры запіхваць. То ў адну, то ў другую. І жмурыцца гэтак салодка, нібы табакі нюхае. Усё пахвалвае:
— Які пах! Які пах!..

ПЯСТУН

Ну і далікатныя ж гэтыя махавічкі! Ледзь дакрануўся — на скуры сіняк ад пальцаў. Хоць і грыб, а ўсё ж непрыемна неяк. Таму і не возіцца з ім асабліва: сарваў — і ў кошкы адрозна. Не дай бог, была б у людзей такая скура!

ЗА ШТО МУХАМОРАМ ПЕРАПАДАЕ

Ідзеш іншы раз па лесе і бачыш: валяюцца там-сям збітыя, растаптаныя мухаморы. Да некаторых нават праз гушчар дабраюцца. Канечне, наўрад ці з-за спартыўнага, як кажучы, інтарэсу. Тут іншае. За «кашуканства» з імі так абыходзіцца. І сапраўды, з кім не бывала такога... Стоміцца, бывала, шукаючы, і раптам мільгане здалёк штосьці прывабна чырвонае. Ну, думаеш, падасінавікі! Спяшаешся да яго праз гушчар, галлё калючае. Вось і руку да яго цягнеш, аж бацьшы — не той грыб. Тут нервы здаць могуць...

Але ж хіба мухамор вінаваты? Калі па справядлівасці, дык яму яшчэ дзякуй сказаць трэба. За тое, што ён імгненна радасці паде-рыў, паляўнічаму пылу ў табе не дае згаснуць: цяпер, маўляў, гэта я, але хто ведае — у другі раз можа буду не я...

СТОП: ГРЫБ!..

З пачатку жніўня я часцей выязджаю за горад: Чкаю «выхаду» грыбных арыстакратаў — падасінавікаў і белых. Адночы, паблізу шашы, у кустах, уперцінаю прыкмеціў чырвоную шапачку. Не мухамораву, у белых гарохах, — аксамітную чырвоную «вываратку». Сеў лобач, люблюся ёй, а сам думаю: няхай падрацце тым часам. Потым Эрзаў і палажыў на далонь, нібы на сподачак.. Нагледзеўся сам, але шкада: радасцю сваёй падзяліцца няма з кім. Непрыкметна падышоў да шашы. Нікога, адны машыны праносяцца. Тут і з'явілася думка: а што, калі грыб на асфальт паставіць? Няхай вадзіцелі ім палюбуюцца.

Выйшаў на сярэдзіну шашы і пасадзіў грыб свой. Не прайшоў хвіліны — вырвалася з-за павароту вялізны «МАЗ». Ну, думаю, растопча гэты мядзведзь маю чырвоную шапачку. Ды не: сцішыў ход і прайшоў над грыбам. Потым «Волга» з'явілася. Таксама прытэрмавала. Што гэта, думаю, прафесіянальны рэфлекс — тармазіць на чырвонае? Стаў за шафэрамі назіраць. Не, з радасцю, з цікаўнасцю ўсе на грыб заглядаюцца. Як убачаць — адрозна цяплеюць твары, стомленасць, мабыць знікае.

Вось і падзяліўся я сваёй радасцю, як хацеў.

ЯН Я НА БАРАВІНІ ХАДЗІУ

У нядзелю зайшоў да мяне стары знаёмы Фадзеіч. «Давай, — кажа, — на грыбы сходзім». Здзівіў мяне такі незвычайны зверот. Ну, памыліўся, мабыць стары...

Пайшлі. На ўскарайку лесу Фадзеіч папярэдзіў:

— На баравікі наладжвайся: тут іншых грыбоў няма.

І разышліся. Я хвалюся, нібы перад спаборніцтвам: адстаць няёмка. А ў вачках ужо баравікі скачучы. І ўсё здаецца: вась, вась... Але няма і няма баравікоў гэтых. Падыду да елкі (а ў кожнай лапці аж па зямлі сцелюцца), вазьму галінкі ў руку, адхіну — пушта. Вось так і хаджу, кожнай елцы паклоны б'ю. Плюнуў я на грыбы і прысеў. Тут Фадзеіч да мяне выйшаў. Кажу яму, што слабы я для гэтай работы. Засмяяўся стары:

— Які ж ты незадагдлівы! Ды тут іх на каленях браць трэба. Збоку яны вельмі прыкметныя.

Паставіў я кошкы сярод паляны, а сам папоўз па крузе, пад елкі заглядваю. І сапраўды: зручна! Шкада толькі, пальчаткі не захавалі: далоні пакалоў моцна. Ды яшчэ штаны на каленях прэцёр. Твор пашкрабаў. А так нічога... Дамой сам ішоў.

Затое цяпер я зразумеў, чаму Фадзеіч сказаў: «Давай на грыбы пойдзем». Гэта нібы на мядзведзь, значыць. Ну, не так страшна, затое цяжка.

Міхась СКРЫПКА

УСІМ РАДНЯ

Міколу Аўрамчыку.

Я ў «Маладосці» знакамітай
Узяў паззію ў палон.
Выводжу моладзь на арбіту,
А графаманаў — пад адхон.
Каб так стараўся ў футболе,
Я майстрам стаў бы, не інакш.
А ў «Маладосці» — проста Коля,
Хоць дэбютантам — «класік наш».
Я нават з чортам памяркоўны,
Не лезу ў спрэчках на нажы.
Я з маладымі — роўня-роўня,
Хоць срэбра ў скроні шмат нажыў.

КАМУ ШТО

Нарэшце настала пара —
Ён выдаў раман «на-гара».
Акрамя ганарару, прызнання —
Ніякай ступені, ні звання.
Затое на гэтым рамана
Зароблена колькі званняў —
Кандыдатаў і дактароў.
І... будзь здароў.

НЕ ДАРОС

Паэту кінулі папрок:
— З кнігарні зборнік ні на крок.
А той сказаў, задраўшы нос:
— Чытач да кнігі не дарос.

КАЛІВА СМЯХУ
З ПОУНАГА МЯЖ

Па старонках заходнебеларускага
сатырычнага часопіса «Маланка»

МАЛОЕ НЕПАРАЗУМЕННЕ

— За што твой Інат арыштаваны?
— Эт, плёвая справа: у морду аднаму
сэксэстратару плюнуў.

ЗАБАБОННЫЯ

— Ай, кепска будзе: баба мне дарогу
перайшла!
— Эт, баба — нічога! У мяне горай:
мне сёння на ранку перайшоў камендант
пастарунку.

ПАСЛЯ ВЫБАРАУ

— Як жа ты, бабулька, галасавала?
— Эт, дай спакою! Ксёнда у касцёле
як настрашыў мяне смалой, пеклам і
рознымі там чарцямі і ўсё казаў за па-
ноў галасавальца, дык я ўсю дарогу плака-
ла да... галасавала.

НА КУКІШКАХ

Астрожны вартаўнік да арыштанта ў
час галадоўкі:
— Гэй ты там!. Жывеш яшчэ?
— Жыву, вось бачыш...
— Дык што ж ты жывеш гэтак доўга?
Памірай, брат, хутчэй, і для другіх
месца патрэбна!..

КУДЫ НІ КІНЬ — УСЮДЫ КЛІН

Суддзя да сведкі:
— Кажы праўду, бо будзеш пакараны.
— Ведаеш, панок, бывае часам, што
за праўду яшчэ больш караюць.

ДАУ ЗАДЧЫ

Пан-абшарнік наняў для свайго сына
настаўніка, які паходзіў з сялянскай
сямі. Вітаючыся з ім, пан пагардліва па-
даў яму ўсяго адзін палец рукі.
— Вялікі гонар, пане! Цэлы палец для
мяне зашмат, вось вам, паночку, паў-
пальца рэшт, — адказаў настаўнік, пада-
ючы пану дулю.

Надрукавана ў В. Калачыцкі.

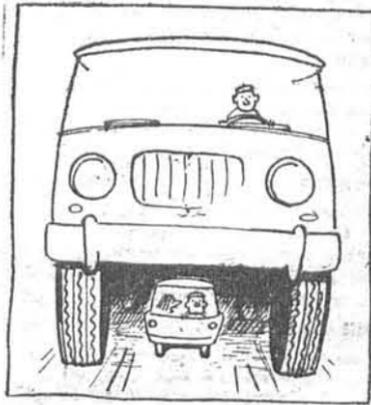
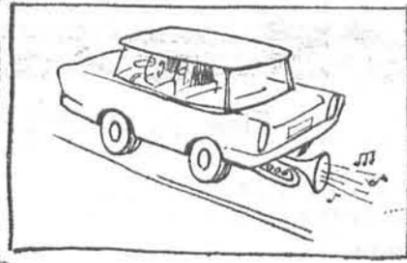

АЎТАМАБІЛЬ І МЫ...

Мал. Ю. ГРЫГОР'ЕВА.

— «Запарожац»! — Не, «Масквіч»...

Міні і максі.

Аляксандр ПІАНАУ

АНАФЕЛА

Калісь настаўнічалы Дайчынаў
Спазіўся на гіну і пяць мінут.
Ну, думаў, сыя гэткае злчынства.
Ды шэф якраў ўрэўся — тут як тут.

І папракнула сгае начальства.
А потым — д'ужо шэф ні
выступаў —
Як прыклад нячыгнага
нядбальства
Дайчынава заўды называў.

Не вытрымаў ічынаў — нервы
здалі:
Падаўся ў го ад вясковах стрэх.

Эрых ХАНК

ПАРВІТЫ

— Панці выберыце мне, калі
ласка, селя, але каб глусцей-
шы, — паў Тэадор прадаў-
шычы рыба аддзела.

— І мне такі ж, — сказаў
мужчына, і стаў за ім.
— І ў в'япае нахабства пра-
сіць такі м? Замест таго, каб
самому парціць мазгам і выб-
раць, вы дычна карыстаецеся
маім розум.

Тэадор ірнуўся спіной да на-
хабіка, з'ў свой селядзец і
выйшаў з адна. «Шмат парази-
таў завял на свеце», — з гор-
рыччу паў ён. Вось і ўчора,
калі ён лейваў на паштамце
марку на з'емо, тоўстая дама,
якая стаўшоруч, бесцырымонна
сказала:

— Вы я бачу, хочаце паслі-
ніць маршалі вам не цяжка, па-
сліньце ю.

Тэадораву языком на яе
марцы, з другога боку, каб
ходь як лчы ёй.

Ды ўслед характарыстыку прыслалі,
А ў ёй — дакладна сказана пра грэх!

Ён пасталеў. І ажаніўся хутка.
Дзяцей займеў. Прыдбаў уласны кут.
Ды, як анафема, хадзіла чутка:
«Спазіўся на гадзіну і пяць мінут!»

Калі ж нарэшце сёлетняй вясною
Дайчынаў неўпрыкмет аддаў духі,
Падняўся шэф Ніколаў над труною
І так прамовіў голасам глухім:

«Сябры, калегі і радня,
нябожчык
Прайшоў са славай свой зямны
маршрут,
Хоць праўда, некалі, у маладосці,
Спазіўся на гадзіну і пяць мінут!»
Пераклаў з балгарскай
Н. ГІЛЕВІЧ.

З дармаедамі трэба весці самую
паслядоўную непрымірымую ба-
рацьбу.

Не, эксплуатаваць сябе ён не да-
зволіць нікому! Неяк дэжджлівай
восеньскай раніцай ён ішоў у сваю
кантору. Дзьмуў моцны вецер, ба-
лаў гэтак на дзесяць. Выпадкова
наварнуўшыся, ён заўважыў, што
нейкі тып ідзе за ім, хаваючыся за
яго спіной ад ветру. Чалавек гэты
быў намнога шырэй за яго ў пля-
чах і вышэйшы. Тэадор спыніўся
каля вітрыны, прапусціў нахабіка
наперад і пайшоў за ім, каб узяць
рэванш. Але той разгадаў маневр
Тэадора, таксама спыніўся каля
вітрыны і пайшоў за ім.

Так паўтарылася некалькі разоў.
Ні Тэадор, ні незнаёмы не вымаві-
лі ні слова. Затое іх вочы гарэл
узаемнай нянавісцю. У выніку Тэ-
адор спазіўся на работу на пят-
наццаць хвілін, але затое перамог
у барацьбе супраць подласці.

Горкае пачуццё расчаравання
ахапіла Тэадора ў той дзень, калі
ён даведаўся, што побач з ім жыве
яшчэ адзін паразіт, яго сусед, пан
Маер. Неяк вечарам ён застаў

Браты БАРОУКІ

РАДКІ— ПАД БАКІ

УВАЖЛИВАЯ ПРЫЧЫНА
— Быў час, калі дзеўкі любілі
і нас,—
Аднойчы суседу сказаў Апанас.
— Чаму ж ты застаўся тады
не жанаты!
— Ніяк не мог выбраць, куды пайсці
ў сваты.

АПРАЎДАЎСЯ
Сябры называюць манюкай Івана:
— І дня не жывеш ты, Іван,
без падмана.
— Каб я не маніў, усё праўдай
было б,
і многія б з вас на мяне мелі зло.

РАЗЛІЧЫЛІСЯ
— Паддзямідзіў Кузьму Дзямід.
— Падкузьміў Кузьма Дзяміда.
— Больш не будзе крыўдай трэсці—
Разлічыліся, нарэшце!

СУЦЕШЫЎ
Плача горка Волька:
— Ой, на носе болька!
Доктар, што рабіці!
Доктар, палячыце!
— Ты не плач, дзяўчына,
Будзеш, як маліна.
Скулачка садзіцца,
Цельца маладзіцца.

БЛІЗАРУКАСЦЬ
Шукаў Даніла акуллары,
Ён дом увесь і двор абшарыў:
— Цікава, хто й куды іх знёс!
А сам... забыўся на свой нос.

Рыгор БОХАН

МІЖ ІНШЫМ

— Усю палучку выкладі? — запы-
тала маладая жонка. — Пакажы
галыштук! Кажуць, што ты любіш за
яго закладваць.

□
Трапіў у гандлёвую сетку і забы-
таўся ё ёй.

□
Ён грэў рукі нават на халадзільні-
ках.

□
Зайтра, любая мая, пайду да
твояй маці і раскажу пра наша пага-
маннае каханне.

□
— Ідзі, даражэнькі, яна ўжо даў-
но гэтага чакае.

□
У час антракту ў фав сустрэліся
два крытыкі. Адзін пазьхае.
— Тое самае хацеў сказаць і я, —
азначыў другі.

яго, калі той стаяў ля ўваходных
дзвярэй.

— Добра, што вы прыйшлі, —
сказаў пан Маер, задаволена па-
ціраючы рукі. — Я забыў дома
свой ключ.

— Гэта, вядома, было хлуснёй, і
Тэадор адразу ж раскусіў, што тут
да чаго. Проста Маер не хацеў
адмыкаць дзверы сам.

— Які жаль, — холодна адка-
заў Тэадор. — І я ж таксама за-
быў.

Суседзі абмяняліся позіркамі, і
па іх вуснах слізганула ўсмяшка.
Але тут жа твары зноў сталі ха-
ладнымі. Яны яшчэ ўселіся на
прыступках і пачалі чакаць.

— Хвілін праз пяць прыйшоў пан
Лемка.

— Што гэта вы расцеліся на ха-
ладных прыступках, панове?

— Мы не ўзялі з сабой ключы
і чакаем каго-небудзь з дома, —
крыва ўсміхнуўшыся сказаў Ма-
ер.

— Але ж дзверы не замкну-
ты. — здзіўўся Лемка.

Пераклаў з нямецкай
М. Навіцкі.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрст-
ва культуры і праўлення Саюза пісьматэлей БССР.
Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах.
Друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на-
месніка галоўнага рэдактара — 33-25 25, адзнамага
сапрагара — 33-44 04, аддзела літаратуры — 33-22-04,
аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-24 62, аддзела
выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай
эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі —
33-24-62 аддзела культуры — 33-21-53, выдавецтва —
32-22 19 бухгалтэрыі — 32-15 87.

Рукапісы рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Л. Я. ПРОКША.
Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, В. М. АЛАДАУ,
А. Ц. БАЖКО (намеснік галоўнага рэдактара), Б. І.
БУР'ЯН, А. І. БУТАКОУ, А. С. ГРАЧАНІКАУ, К. Л.
ГУБАРЭВІЧ, І. М. ДАБРАЛЮБАУ, В. У. ІВАШЫН,
А. С. КАЗЛОУСКІ, П. М. МАКАЛЬ, У. Л. МЕХАУ
(адказны сакратар), Р. К. САБАЛЕНКА, І. А. САН-
КОВА, М. Г. ТКАЧОУ, Ю. М. ЧУРКО, Р. Р. ШЫР-
МА.